

Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego
z siedzibą w Warszawie

SPRAWOZDANIE
Z REALIZACJI PROGRAMU DZIAŁALNOŚCI
w 2010 roku

SPIS TREŚCI

1. Działalność w zakresie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013	str	4
1.1. Doradztwo w zakresie PROW 2007-2013	str	4
1.2. Aktywizacja społeczności lokalnej i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ramach rozwoju regionalnego oraz promocji w/w działań	str	4
1.3. Propagowanie europejskich standardów bezpieczeństwa żywności (GMP, GHP)	str	5
2. Działalność w zakresie ekonomiki	str	7
2.1. Doradztwo ekonomiczno- produkcyjne	str	7
2.2. Doradztwo rachunkowe	str	7
2.3. Doradztwo kredytowe	str	8
2.4. Doradztwo marketingowe	str	9
2.5. Doradztwo z zakresu przedsiębiorczości	str	9
3. Działalność w zakresie technologii produkcji rolniczej	str	10
3.1. Produkcja roślinna	str	10
3.2. Produkcja ogrodnicza (warzywnicza i sadownicza)	str	13
3.3. Produkcja zwierzęca	str	13
3.4. Popularyzacja zasady wzajemnej zgodności (Cross compliance) oraz BHP w gospodarstwie rolnym.		13
3.5. Grupy producentów rolnych	str	14
3.6. Inne działania	str	14
4. Działalność w zakresie ekologii i ochrony środowiska	str	19
4.1. Ekologia	str	19
4.2. Ochrona środowiska	str	21
4.3. Wsparcie unijne	str	23
4.4. Edukacja ekologiczna	str	23
5. Działalność w zakresie gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki	str	25
5.1. Agroturystyka	str	25
5.2. Inne działania z zakresu gospodarstwa wiejskiego	str	26
5.3. Produkt regionalny i tradycyjny	str	29
6. Działalność w zakresie wydawnictw i promocji	str	31
6.1. Wydawnictwa	str	31
6.2. Promocja	str	32
6.3. Działalność na rzecz strony internetowej	str	34
7. Działalność w zakresie realizacji projektów unijnych i krajowych	str	35
8. Działalność w zakresie edukacji i informacji	str	38
8.1. Doskonalenie zawodowe kadry doradczej MODR	str	38
8.2. Kształcenie i doskonalenie zawodowe producentów rolnych	str	39
9. Inne rodzaje działalności	str	45
9.1. Współpraca z jednostkami organizacyjnymi i samorządami	str	45
9.2. Współpraca z instytutami	str	45
9.3. Współpraca ze szkołami i uczelniami	str	46
9.4. Współpraca z firmami	str	46
9.5. Goście zagraniczni	str	46

Wstęp

W 2010 roku działalność Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Warszawie skoncentrowana była tak jak w latach poprzednich na doradztwie związanym z wykorzystywaniem środków finansowych z działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW) oraz popularyzowaniu zasady wzajemnej zgodności cross compliance. Zasada ta wdrażana jest od 1 stycznia 2009, a jej poszczególne elementy stają się obligatoryjne w kolejnych latach aż do roku 2013. Rok 2010 to okres przygotowań do spełnienia przez gospodarstwa wymogów cross compliance w zakresie zdrowia publicznego zdrowia zwierząt i zdrowotności roślin

W swojej pracy doradcy MODR skoncentrowali się na następujących zagadnieniach priorytetowych:

1. Doradztwo w zakresie pozyskiwania środków finansowych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
2. Upowszechnianie problematyki dotyczącej stopniowego wdrażania zasady wzajemnej zgodności cross compliance wraz z oceną gospodarstwa i opracowywaniem planów dostosowania gospodarstw do tych wymogów.
3. Upowszechnianie problematyki dostosowania warunków produkcji rolnej do standardów Unii Europejskiej.
4. Działania promocyjno doradcze na rzecz ekonomicznego rozwoju gospodarstw rolnych i przedsiębiorczości na terenach wiejskich.
5. Upowszechnianie innowacji technologicznych i technicznych w poszczególnych systemach produkcji rolniczej.
6. Upowszechnianie problematyki ekologii i ochrony środowiska przyrodniczego zgodnie z założeniami zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.
7. Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej oraz rejestracji i promocji produktu regionalnego i tradycyjnego.
8. Podejmowanie współpracy z przedstawicielami społeczności lokalnych w celu realizacji zadań z wykorzystaniem środków finansowych z Europejskiego Funduszu Społecznego.

Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie, zadania statutowe, a także inne wynikające z bieżących potrzeb realizował na terenie całego województwa mazowieckiego na terenie 37 powiatów oraz 314 gmin. Na tym terenie w 2010 roku doradzało 479 doradców.

1. Działalność w zakresie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013

1.1 Doradztwo w zakresie PROW 2007-2013

W zakresie rozwoju obszarów wiejskich wiodące znaczenie miała realizacja zadań na rzecz Programu Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), który jest głównym dokumentem określającym zakres i formę wsparcia obszarów wiejskich w Polsce. Łączna kwota dofinansowania ze środków publicznych w ramach Programu to około 17,2 mld euro. Z tej kwoty zagospodarowano już około 80%. Spośród uruchomionych 23 działań z tego Programu 15 realizuje w całości ARiMR w tym także uruchomione w II półroczu 2010 r. skierowane do rolników poszkodowanych przez powodzie i inne klęski żywiołowe, a pozostałe 8 działań są to tzw. działania delegowane wdrażane przez samorządy województw, Agencję Rynku Rolnego i Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA). Zainteresowanie otrzymaniem pomocy finansowanej z działań PROW jest bardzo duże zarówno wśród rolników, przedsiębiorców i innych beneficjentów np. Lokalnych Grup Działania. Pomoc ta ma celu wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych, wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, zróżnicowanie działalności gospodarstw w kierunku pozyskania alternatywnych źródeł dochodu oraz przeciwdziałanie bezrobociu na wsi. W 2010 r. realizowano m.in. działania wspierające *„Prowadzenie produkcji rolniczej na terenach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania”*, *„Programy rolnośrodowiskowe”*, *„Zalesianie gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne”*, *„Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”*, *„Odnowa i rozwój wsi”* i *„Wsparcie działalności lokalnych grup działania”*, *„Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”*. W tym ostatnim działaniu wprowadzono korzystniejsze warunki uzyskania wsparcia na tworzenie nowych miejsc pracy w porównaniu z naborem z 2009 r. W drugim półroczu uruchomiono *„Renty strukturalne”*, *„Ułatwienie startu młodym rolnikom”* oraz *„Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań”*

W realizację PROW 2007-2013 zaangażowani byli wszyscy specjaliści MODR. Przeprowadzono 625 szkoleń gminnych z zakresu PROW 2007-2013. Wykonano 33 646 wniosków. Szczegółowy wykaz z podziałem na poszczególne działania przedstawia tabela nr 1. oraz tabela porad niepłatnych o nr 12.

1.2 Aktywizacja społeczności lokalnej i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ramach rozwoju regionalnego oraz promocji ww działań.

Dostęp do części funduszy strukturalnych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich jest

ściśle uzależniony od aktywności społeczności lokalnej w zakresie inicjatyw oddolnych, dlatego też ważne jest propagowanie *podejścia LEADER* zmierzającego do tworzenia partnerstwa publiczno-prywatnego w ramach lokalnych grup działania. Wieś to nie tylko miejsce produkcji rolnej, ale także miejsce rozwoju innych gałęzi gospodarki, to dobre miejsce do życia, zachowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Zadaniem naszym było przekazanie informacji do sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego o celowości inicjatywy jaką jest aktywność społeczności wiejskiej w drodze do pozyskania funduszy unijnych. Realizowaliśmy to poprzez szkolenia i indywidualne doradztwo z zakresu działań PROW w tym „Odnowa i rozwój wsi”, „Leader”, „Małe Projekty”, „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”.

Pracownicy MODR Warszawa niejednokrotnie byli inicjatorami powstania Lokalnych Grup Działania, a obecnie są ich członkami. Doradcy przeprowadzili wykłady podczas cyklu szkoleń lokalnych liderów, szkoleń z zakresu przedsiębiorczości oraz usług doradczych. Brali też udział w propagowaniu konkursów (np. plastycznego dla dzieci i młodzieży nt. tradycji szlacheckich). W ramach współpracy pracownicy MODR pomagali w opracowaniu katalogu "Smaki nadbużańskiej kuchni" oraz organizacji konferencji "Turystyka wiejska i produkt tradycyjny - kluczem do rozwoju regionu". Doradcy MODR pomagali również potencjalnym beneficjentom w wypełnianiu dokumentacji – wniosków w celu pozyskania pomocy na realizację swoich projektów. MODR Warszawa w 2010 r. aktywnie współpracował z 13 grupami LGD.

1.3 Propagowanie europejskich standardów bezpieczeństwa żywności (GMP,GHP)

Obecność Polski w Unii Europejskiej, jak i dokonujące się od kilku lat procesy dostosowawcze w rolnictwie, ukierunkowują doradztwo rolnicze na działania związane z problematyką dotyczącą procesu dostosowania warunków produkcji rolnej do standardów Unii Europejskiej na wszystkich etapach produkcji w drodze „od pola do stołu”. Jest to warunek utrzymania konkurencyjności na rozszerzonym rynku unijnym. Realizowane ono było poprzez szkolenia i doradztwo indywidualne. Doradztwo w zakresie rozwoju obszarów wiejskich w 2010 r. obejmowało również propagowanie standardów jakościowych, w tym Dobrych Praktyk Produkcyjnych GMP, Dobrych Praktyk Higienicznych GHP, systemu HACCP, Integrowana Produkcja (IP) oraz zasad rolnictwa zrównoważonego. *Zestawienie wykonanych w 2010 roku zadań z poszczególnych działań PROW 2007-2013 przedstawia tabela nr 1.*

Tabela nr 1

Działania z poszczególnych działań PROW zrealizowane w 2010 roku.

Nr działania	Nazwa zadania	Ilość			
		Szkoleń			Wniosków
		Plan	Wykonanie	Osób	
Oś 1.	Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego				
111.	Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie		32	636	
112.	Ułatwianie startu młodym rolnikom	47	39	513	534
113.	Renty strukturalne	36	34	546	402
114.	Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	11	11	98	68
121.	Modernizacja gospodarstw rolnych	110	97	1455	220
123.	Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej- informacja	1	1	7	
126.	Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych		2	126	100
132.	Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności				
	1. System Chronionych Nazw Pochodzenia i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności /produkt regionalny i tradycyjny/ 2. produkcja ekologiczna 3. integrowana produkcja (IP)	2	2	18	19
133.	Działania informacyjne i promocyjne				
142.	Grupy producentów rolnych	4	3	111	3
Oś 2	Poprawa środowiska naturalnego obszarów wiejskich				
211. 212.	Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) + jednolite płatności obszarowe	46	58	993	25705
214.	Program rolno-środowiskowy	158	158	2232	3694
221. 223.	Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	11	10	111	20
226.	Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych				
Oś 3	Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki				
311.	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	31	32	402	87
312.	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	7	7	69	53
321.	Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej				
313	Odnowa i rozwój wsi	1			
Oś 4.	Leader				
4.	Leader informacja	1			
PROW - ogólnie(kilka działań omawianych na szkoleniu)		134	139	2121	
Razem		600	625	9438	30905

Ponadto wykonano usługi z zakresu: wypełniania wniosków: dotyczących dopłat do materiału siewnego – 277 szt wypełniania dokumentacji dla gospodarstw ekologicznych do jednostki certyfikującej -52 szt , kwoty mleczne -8 szt, planów nawozowych - 53 szt oraz 2519 planów rolnośrodowiskowych i zmian do planów.

2. Działalność w zakresie ekonomiki

2.1. Doradztwo ekonomiczno-produkcyjne

Doradcy terenowi do spraw agrobiznesu opracowywali kalkulacje opłacalności produkcji w działalnościach roślinnych i zwierzęcych. Zostało wykonane 679 kalkulacji opłacalności produkcji (526 roślinnych i 153 zwierzęce).

Przygotowano i zamieszczono na stronie internetowej MODR 64 kalkulacje opłacalności dla wybranych działalności produkcji roślinnej i zwierzęcej. Kalkulacje są aktualizowane 2 razy w roku.

Kalkulacje opracowane przez doradców są zamieszczane w dodatku ekonomicznym do Wsi Mazowieckiej.

Przygotowano dane liczbowe dla komisji gminnych z terenu województwa mazowieckiego do szacowania strat w plonach dla 82 działalności roślinnych i 13 działalności zwierzęcych.

Przygotowano również dane liczbowe do szacowania strat w środkach trwałych – plantacje wieloletnie dla 24 działalności roślinnych. Dane były zamieszczone na stronie internetowej MODR.

Informacje te były wykorzystane do sporządzenia protokołów z szacowania strat powstałych na skutek klęsk żywiołowych, jakie wystąpiły w 2010 roku. Pracownicy Ośrodka byli również członkami komisji gminnych powołanych przez wojewodę mazowieckiego do szacowania strat w uprawach.

2.2. Doradztwo rachunkowe

Przy współpracy z Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej PIB w 1540 gospodarstwach rolnych o różnych typach produkcji i wielkościach ekonomicznych były prowadzone książki rachunkowości według zasad polskiego FADN. Ten system rachunkowości obowiązuje w Polsce po wejściu do Unii Europejskiej. Jego podstawowym celem jest określanie rocznych dochodów wytworzonych w gospodarstwach rolnych, wykonywanie analiz ekonomicznych dla różnych grup gospodarstw rolnych oraz ocena sytuacji w rolnictwie i na rynkach rolnych.

Prowadzenie rachunkowości w tym systemie wiązało się również z przeprowadzeniem szkoleń dla rolników oraz dla doradców. W 1693 gospodarstwach, w których zapisy były prowadzone w 2009 roku dokonano wpisów do systemu komputerowego i wygenerowano raporty indywidualne z wyników finansowych osiągniętych za rok 2009 i dostarczono je rolnikom.

Prowadzono również szkolenia dla doradców i rolników uczestniczących w systemie rachunkowości m.in. z „Analizy raportu indywidualnego FADN”.

Przeprowadzono badania ankietowe na zlecenie Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie w 280 gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną FADN nt. Czynników warunkujących wzrost gospodarstw oraz roli podatków w rolnictwie.

Przeprowadzono badania ankietowe wśród 400 beneficjentów działań PROW w ramach ewaluacji pn. „Ocena Średniookresowa Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013”. Badanie było przeprowadzone na zlecenie konsorcjum podmiotów Agrotec Polska Sp. z o.o., Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB w Warszawie i Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB w Puławach.

2.3. Doradztwo kredytowe

Działania związane z kredytowaniem rolnictwa skupiały się głównie na działalności informacyjnej oraz na pomocy w zakresie planowania i przygotowywania planów przedsięwzięć inwestycyjnych.

Informacje związane z możliwościami skorzystania z formy pomocy jaką jest kredyt były przekazywane na szkoleniach, w ramach 2213 porad indywidualnych oraz w publikacjach MODR.

W 2010 roku obowiązywały następujące linie kredytowe z dopłatami ARiMR do ich oprocentowania:

1. Kredyty na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych w rolnictwie, przetwórstwie rolno-spożywczym i usługach dla rolnictwa,
2. Kredyty na zakup gruntów rolnych,
3. Kredyty na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych przez osoby, które nie ukończyły 40-go roku życia,
4. Kredyty na realizację przedsięwzięć w ramach programów branżowych,
5. Kredyty na wprowadzenie nowych technologii produkcji w gospodarstwach rolnych
6. Kredyty na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych znajdujących się na obszarach objętych klęskami żywiołowymi.

Pracownicy w 2010 roku opracowali 476 planów przedsięwzięć (szczegółowy wykaz przedstawia tabela nr 2). Po raz pierwszy zostały przygotowane biznes plany w celu uzyskania kredytu o charakterze komercyjnym. Średnia kwota kredytu przypadająca na 1 gospodarstwo wyniosła 75.384,- zł.

Ilość wykonanych biznesplanów w 2010 roku wg poszczególnych linii

Biznesplany													
z linii IP		z linii MR		z linii KZ		z linii komercyjnych		z linii BR		z linii NT		Razem	
Ilość	Wartość	Ilość	Wartość	Ilość	Wartość	Ilość	Wartość	Ilość	Wartość	Ilość	Wartość	Ilość	Wartość
48	4.685.855	186	2.675.088	209	19.005.869	2	1.082.000	15	2.357.810	16	6.076.563	476	35 883.18

Ponadto zostały opracowane artykuły do „Wsi Mazowieckiej” przybliżające dostępne linie kredytowe oraz zasady udzielania poręczeń i gwarancji bankowych.

2.4. Doradztwo marketingowe

- Przygotowywano aktualne informacje cenowe dotyczące środków do produkcji i produktów rolniczych, w celu opracowania dodatku ekonomicznego do miesięcznika „Wieś Mazowiecka”.
- Zbierano informacje marketingowe i prognozy cen rynkowych we współpracy z Departamentem Informacji MRiRW, Państwową Inspekcją Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych, Agencją Rynku Rolnego, Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rolnictwa.
- Zebrano dane ze wszystkich powiatów oraz przygotowano 6 zestawień miesięcznych i 2 zestawienia kwartalne z cenami nawozów mineralnych dla Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie.

2.5. Doradztwo z zakresu przedsiębiorczości

- Został napisany i złożony do Fundacji Pomocy Programów dla Rolnictwa FAPA projekt dotyczący: „Zastosowania komputera i wybranych programów komputerowych w procesie zarządzania gospodarstwem rolnym”.
- Został przeprowadzony konkurs „Agroliga 2010”. W kategorii rolnik tytuł Mistrza otrzymali Maria i Szczepan Będzikowscy – gospodarstwo zajmujące się produkcją mleczną i żywca wołowego z terenu Oddziału Płock. W kategorii firma wygrała firma Rolmech – Oddział Węgrów zajmująca się sprzedażą i naprawami maszyn rolniczych.
- Zebrano 1271 ankiet „Gospodarstwa rolnego” - badanie koniunktury w rolnictwie i przekazano do Szkoły Głównej Handlowej.
- Zgłoszono przedsięwzięcia inwestycyjne do udziału w XI edycji konkursu „Sposób na Sukces”.

3. Działalność w zakresie technologii produkcji rolniczej

W 2010 roku zrealizowano działania doradcze, których celem było przekazanie rolnikom wiedzy na temat następujących zagadnień:

1. wprowadzanie i doskonalenie rozwiązań technologicznych spełniających minimalne wymagania wzajemnej zgodności;
2. upowszechnianie najnowszych proponowanych przez naukę proekologicznych metod produkcji roślinnej, ogrodniczej i zwierzęcej;
3. propagowanie nowych gatunków i odmian roślin uprawnych oraz ich praktyczna ocena;
4. dostosowywanie jakości produktów rolnych do standardów unijnych i upowszechnianie metod produkcji umożliwiających uzyskanie Certyfikatu IP;
5. wskazywanie skutecznych metod ochrony roślin przed chorobami i szkodnikami w warunkach ograniczania asortymentu pestycydów;
6. wskazywanie metod postępowania w uprawach podtopionych;
7. poprawa bazy paszowej przede wszystkim dla bydła i trzody chlewnej;
8. upowszechnianie przykładowych rozwiązań w zakresie budownictwa inwentarskiego oraz mechanizacji rolnictwa;
9. przedstawianie alternatywnych kierunków produkcji roślinnej, ogrodniczej i zwierzęcej;
10. organizacja i funkcjonowanie grup producentów rolnych w aspekcie zmian w prawodawstwie unijnym i krajowym.

3.1. Produkcja roślinna.

W *produkcji roślinnej* wiodącym zadaniem było wspieranie rozwiązań technologicznych zapewniających spełnienie minimalnych wymagań wzajemnej zgodności. Upowszechniano proekologiczne technologie produkcji (w tym Integrowana Produkcja) oraz nowe gatunki i odmiany roślin uprawnych. Zwracano uwagę na spełnianie unijnych wymagań jakościowych produktów rolnych. Oceniano skuteczność środków ochrony roślin w uprawie wybranych gatunków roślin. Kontynuowano prace związane z poprawą bazy paszowej przede wszystkim dla bydła i trzody chlewnej.

W ramach upowszechniania zasad wzajemnej zgodności kontynuowano propagowanie zasad *Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej* głównie w aspekcie: ograniczania niekorzystnego wpływu produkcji rolniczej na środowisko naturalne oraz ograniczenia nakładów na środki ochrony roślin oraz nawozy mineralne poprzez prawidłową gospodarkę tymi środkami. Ogółem w 2010 roku założono 327 demonstracji na powierzchni 540,09ha, przeprowadzono 135 szkoleń stacjonarnych oraz 96 pokazów.

W ramach prowadzenia demonstracji z zakresu produkcji roślinnej (pn. Doskonalenie technologii produkcji rolniczej) uprawiano i oceniano różnorodne odmiany zbóż, kukurydzy, ziemniaków i buraków cukrowych. Wyniki tych działań pozwoliły na ocenę opłacalności produkcji i właściwy dobór odmian dla konkretnego producenta.

Zasady **Kodeksu Dobrej Praktyki** były propagowane w ramach demonstracji w 74 gospodarstwach na powierzchni 1485,43ha.

Celem demonstracji było ograniczenie ujemnych oddziaływań rolnictwa na środowisko przyrodnicze poprzez podniesienie poziomu podstawowej wiedzy rolników o ochronie wód – głównego zasobu środowiska, jak również innych elementów: gleby, powietrza, krajobrazu oraz możliwości przyczynienia się do ich ochrony. Zadanie to realizowane jest poprzez właściwe zbilansowanie stosowanych nawozów w gospodarstwie zgodnie z potrzebami roślin, a także stosowanie prawidłowej ochrony roślin i jej ewidencjonowanie. W wielu gospodarstwach pobudowane są urządzenia do gromadzenia stałych odchodów zwierzęcych.

W gospodarstwach realizujących demonstracje podjęte zostały następujące działania: opracowano plan zasiewów z uwzględnieniem płodozmianu roślin, sporządzono plan nawozowy zgodnie z potrzebami roślin i zasobnością gleby, sporządzono plan zakupów nawozów mineralnych, w planach nawozowych uwzględniono stosowane w gospodarstwie nawozy organiczne: niedobór składników w nawozach naturalnych został uzupełniony nawozami mineralnymi, opracowano plan stosowania środków ochrony roślin, założono ewidencję zabiegów ochrony roślin (nazwa środka, dawka, data zastosowania), sporządzono bilans substancji organicznej.

Prace prowadzone na polu doświadczalnym w Oddziale Poświętne w Płońsku

Warunki pogodowe w minionym roku wegetacyjnym utrudniały prowadzenie założonych technologii uprawy. Na poletkach stosowano na ogół technologie intensywne, z zastosowaniem wyższych dawek azotu, fungicydów i regulatorów wzrostu. Szczegółowy opis technologii można znaleźć w „Przewodniku po polu doświadczalnym”, wydanym na XI Mazowieckie Dni Rolnictwa. Są to plony z poletek o powierzchni 1,2 – 2,2 ara. Należy pamiętać, że wyniki pochodzą w większości z porównań w 1 powtórzeniu oraz tylko z jednego roku i dlatego w ocenie odmian nie są w pełni miarodajne.

Demonstracje technologiczne

Porównanie różnych technologii i ocena skuteczności działania środków ochrony roślin i nawozów to 16 tematów: pszenica ozima Wydma – porównanie ilości wysiewu, pszenica ozima Muszelka – ocena działania fungicydów, pszenica ozima Muszelka – ocena

działania herbicydów, pszenica ozima – wpływ wieloletniego przedplonu zbożowego na plon pszenicy ozimej, pszenica ozima – reakcja nowych odmian na uprawę w monokulturze, pszenica ozima Figura – dokarmianie dolistne, pszenica ozima – wpływ opóźnionego terminu siewu na plon pszenicy ozimej, pszenica jara – uprawa pszenicy jarej w siewie późnojesiennym, pszenica jara Parabola – zastosowanie użyźniaczy glebowych, rzepak ozimy Visby F₁ – porównanie różnych poziomów nawożenia, rzepak ozimy Hybrisurf F₁ - dokarmianie dolistne, rzepak ozimy Hybrisurf F₁ – ocena działania fungicydów, łubin żółty Mister – ocena działania fungicydów, ziemniaki Ametyst – dokarmianie dolistne, kukurydza Glejt – porównanie działania herbicydów, kukurydza Doncarlo – dokarmianie dolistne.

Kolekcje odmian

W kolekcjach odmian założono 288 poletek z 29 gatunkami roślin uprawnych, w tym 6 gatunków roślin energetycznych: pszenica ozima – 33 odmiany, jęczmień ozimy – 8 odmian, pszenżyto ozime – 10 odmian, żyto – 9 odmian, rzepak ozimy - 48 odmian, trawa - 9 mieszanek, pszenica jara – 13 odmian, pszenżyto jare – 3 odmiany, jęczmień jary – 16 odmian, owies – 7 odmian, kukurydza – 57 odmian, burak cukrowy – 16 odmian, ziemniak – 19 odmian, łubin żółty – 3 odmiany, łubin wąskolistny – 7 odmian, groch – 7 odmian, wyka jara – 2 odmiany, mieszanka zbożowo-strączkowa -jedna, len oleisty – 3 odmiany, konopie włókniste – 3 odmiany, amarantus – 1 odmiana, soja – 1 odmiana, sorgo – 2 odmiany, żyto 100 letnie, rośliny energetyczne – 10 (miskant olbrzymi, ślazier pensylwański, rdest sachaliński, spartina preriowa, miskant cukrowy, wierzba wiciowa, wierzba purpurowa, wierzba czerwona, wierzba migdałowa, wierzba 1054).

Doświadczenia ścisłe

Dużo nowości odmianowych można było również zobaczyć w 3 doświadczeniach ścisłych Porejestrówego Doświadczalnictwa Odmianowego (PDO): pszenica ozima – 23 odmiany, pszenica jara – 11 odmian, jęczmień jary – 18 odmian.

Doświadczenia PDO prowadzone są przy udziale Samorządu województwa mazowieckiego i służą opracowywaniu List Odmian Zalecanych dla województwa mazowieckiego.

Doświadczenia prowadzone były wg metodyki i pod fachowym nadzorem Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych w Słupi Wielkiej. W doświadczeniach PDO odmiany wysiewane są w 2 powtórzeniach i na 2 poziomach intensywności nakładów. Wyniki doświadczeń, tj. książki polowe, arkusze ADOJ z pomiarami plonów i z wilgotnością ziarna oraz tabele WD z wynikami obserwacji na poletkach przekazano do COBORU i do Stacji Doświadczalnej Oceny Odmian w Kawęczynie, która pełni rolę stacji wiodącej w doświadczeniach PDO w woj. mazowieckim.

3.2. Produkcja ogrodnicza.

W produkcji ogrodniczej kluczowym zadaniem było wdrażanie i upowszechnianie rozwiązań technologicznych spełniających minimalne wymagania wzajemnej zgodności. Kontynuowano upowszechnianie i pogłębianie wiedzy na temat integrowanej produkcji warzyw i owoców z uwzględnieniem unijnych wymagań jakościowych. Oceniano praktycznie nowe odmiany wybranych gatunków warzyw i roślin sadowniczych pod względem odporności na najgroźniejsze choroby oraz dostosowania do oczekiwań rynku (wysoki i wyrównany plon, atrakcyjny wygląd i smak). Ponadto przeprowadzono demonstracje nawozowe w uprawach sadowniczych. Zrealizowano 16 demonstracji w uprawie warzyw polowych, 23 demonstracje w uprawie warzyw pod osłonami oraz 8 demonstracji sadowniczych. W zakresie produkcji ogrodniczej zrealizowano 38 szkoleń stacjonarnych oraz 24 pokazy.

3.3. Produkcja zwierzęca

Prowadzono działalność doradczą dla rolników w zakresie doskonalenia żywienia zwierząt, dostosowania budynków do zapewnienia dobrostanu i minimalnych warunków utrzymania zwierząt, wymagań weterynaryjnych dotyczących pozyskiwania produktów zwierzęcych.

W 2010 roku przeprowadzono 62 szkolenia stacjonarne, 117 pokazów, 55 demonstracji z produkcji zwierzęcej. Tematyka obejmowała zagadnienia typowo zootechniczne.

Powyższe formy pracy z rolnikami przynoszą zadawalające efekty, gdyż rolnicy bardzo chętnie uczestniczą w organizowanych szkoleniach, pokazach, ze względu na wchodzące w życie wymogi wzajemnej zgodności w gospodarstwie i w ten sposób chcą zdobyć wiedzę, dzięki której mogliby wyeliminować wszelkie niedociągnięcia w zakresie prowadzonej produkcji.

3.4. Popularyzacja zasady wzajemnej zgodności – cross compliance oraz BHP w gospodarstwie rolnym

Zorganizowano 396 szkoleń w zakresie popularyzacji zasad wzajemnej zgodności, w 60 gospodarstwach przeprowadzono kompleksową ocenę w zakresie spełniania wymogów wzajemnej zgodności i BHP oraz udzielono 5 rolnikom pomocy w wypełnieniu wniosków do ARiMR. Opracowano procedury i wzory dokumentacji MODR dotyczące świadczenia usług doradczych w ramach działania: „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów” – PROW 2007-2013. Ponadto rozpoczęto realizację projektu szkoleniowego dofinansowanego ze środków FAPA pod tytułem: „Zasady otrzymywania

dopłat bezpośrednich, a obowiązek spełnienia przez gospodarstwo zasad wzajemnej zgodności, ze szczególnym uwzględnieniem programów zwalczania chorób zakaźnych”.

3.5. Grupy producentów rolnych

W 2010 roku współpraca doradców z grupami producenckimi objęła 20 grup producentów rolnych liczących łącznie 978 osób oraz 85 grup rolników liczących razem 1444 osoby. Doradcy MODR podobnie jak w latach ubiegłych organizowali szkolenia i pokazy dotyczące proekologicznych technologii produkcji roślinnej, ogrodniczej i zwierzęcej, standardów jakościowych płodów rolnych, wymagań wzajemnej zgodności jak również wybranych zagadnień związanych z organizacją i funkcjonowaniem grup. Płody wyprodukowane w grupach prezentowano na wystawach organizowanych przez MODR.

3.6. Inne działania

- Udzielono rolnikom pomocy w zaopatrzeniu w materiał siewny i hodowlany.
- Przeprowadzono w 185 gospodarstwach ankietyzację dotyczącą technologii uprawy zbóż uprawianych w woj. mazowieckim i przekazano do IUNG-PIB.
- Monitorowano przebieg zniw oraz przygotowano ocenę sytuacji na rynku zbóż dla ARR
- W gminach dotkniętych przez klęski żywiołowe (głównie zalania i podtopienia), specjaliści MODR udzielali porad dotyczących przywrócenia zdolności produkcyjnych pól. Upowszechniano wśród rolników ulotki na temat zaleceń związanych z usuwaniem skutków powodzi w uprawach.
- Specjaliści MODR brali udział w pracach komisji terenowych oceniających straty w uprawach spowodowane przez zalania i podtopienia jak również przez gradobicie i huraganowy wiatr.
- Przygotowano informację dla Urzędu Marszałkowskiego na temat przewidywanych terminów zakończenia zbiorów roślin uprawnych.
- Koordynowano wytypowanie gospodarstw zgłoszonych w konkursach: „Rolnik Farmer Roku”, „Najlepsza ferma i hodowca bydła mlecznego lub mięsnego”, „Najlepszy producent i hodowca trzody chlewnej”.
- W laboratorium chemicznym wykonano analizy na materiale paszowym (957 analiz), siewnym i roślinnym (805 analiz) oraz glebowym (203 analiz). Wyniki analiz wykorzystano na potrzeby pola doświadczalnego, specjalistów prowadzących demonstracje u rolników i firm paszowych.
- Uczestniczono w pracach Mazowieckiego Zespołu Wojewódzkiego Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego:

- Na zaproszenie DLG (Niemieckie Stowarzyszenie Rolnicze) uczestnicząco w konkursie europejskich technologii produkcji pszenicy ozimej i rzepaku ozimego w ramach Międzynarodowych Dni Pola w Niemczech (Bockerode k. Hanoweru -Feldtage 2010).
- Uczestnicząco w realizacji tematu: „Ocena wartości technologicznej ziarna pszenicy uprawianej w Polsce” realizowanego z Instytutem Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego (Zakład Przetwórstwa Zbóż i Piekarstwa) w Warszawie. Oceniono wartość technologiczną ziarna pszenic 33 odmian ozimych i jarych (110 prób).

Zestawienie z wykonania metod doradczych za 2010 rok
z zakresu Technologii Produkcji Rolniczej

L.p.	Metody doradcze	O/Bielice		O/Ostrołęka		O/Płock		O/Poświętne w Płońsku		O/Radom		O/Siedlce		Warszawa		Razem	
		Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk
1	Szkolenia stacjonarne, w tym:	31	33	68	71	59	62	79	77	174	179	166	155	46	38	623	615
	produkcja roślinna	13	13	25	26	13	13	31	29	16	16	37	34	5	4	140	135
	produkcja zwierzęca	0	0	7	7	11	13	7	7	3	3	32	30	2	2	62	62
	produkcja ogrodnicza	1	1	0	0	3	2	2	2	20	25	4	4	6	4	36	38
	Cross compliance	17	18	30	32	31	34	38	38	132	134	88	80	29	22	365	358
	inne	0	1	6	6	1	0	1	1	3	1	5	7	4	6	20	22
2	Szkolenia wyjazdowe	17	18	15	16	49	40	8	5	38	38	43	43	52	35	222	195
3	Pokazy, w tym:	32	33	28	29	8	5	24	24	84	78	74	70	18	15	268	254
	produkcja roślinna	17	17	6	5	3	2	9	9	24	23	39	36	6	3	104	95
	produkcja ogrodnicza	1	1	0	0	0	0	1	1	12	11	1	1	9	10	24	24
	produkcja zwierzęca	14	15	22	23	5	3	14	14	48	44	17	17	1	1	121	117
	inne	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	17	16	2	1	19	18
4	Imprezy (w tym wystawy -płodów rolnych, kiermasze)	8	7	21	22	9	10	0	0	18	22	14	2	12	6	82	69
5	Kursy	7	8	46	27	15	17	41	55	48	45	53	45	12	14	222	211
6	Konkursy	0	0	1	0	0	0	2	2	8	6	0	0	9	5	20	13
7	Demonstracje - produkcja roślinna, w tym:	15	15	45	44	40	42	110	105	68	68	20	18	36	35	334	327
	<i>ilość ha</i>	17	17	55,5	54,5	65	81,78	296,61	282,61	47	46,7	22	19,50	37	38	540,11	540,09
	zboża	6	6	7	7	31	31	69	66	46	46	10	9	20	21	189	186
	<i>ilość ha</i>	8	8	9,5	9,5	43	52,28	163,61	149,11	31,5	31,5	11	9,5	20	22	286,61	281,89
	kukurydza na ziarno	2	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	4	5
	<i>ilość ha</i>	2	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	4	5
	kukurydza na kiszonkę	1	1	31	31	2	2	12	12	16	16	9	7	3	3	74	72
	<i>ilość ha</i>	1	1	38	38	5	5	17,5	17,5	11	11	10	8	3	3	85,5	83,5
	ziemniaki	6	6	2	2	3	3	6	6	1	1	1	1	9	8	28	27
	<i>ilość ha</i>	6	6	2	2	4	4	9,5	9,5	0,5	0,5	1	1	9	9	32	32
	buraki cukrowe	0	0	1	1	0	0	5	5	0	0	0	0	0	0	6	6
	<i>ilość ha</i>	0	0	2	2	0	0	16,5	19	0	0	0	0	0	0	18,5	21
	oleiste	0	0	2	1	3	3	12	12	0	0	0	0	0	0	17	16
	<i>ilość ha</i>	0	0	2	1	12	12	71,9	71,9	0	0	0	0	0	0	85,9	84,9
	strączkowe i motylkowe	0	0	1	1	0	2	5	3	2	2	0	0	0	0	8	8
	<i>ilość ha</i>	0	0	1	1	0	7,50	16,6	14,6	1	0,7	0	0	0	0	18,6	23,80
	użytki zielone	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	3	2
	<i>ilość ha</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	4	3
	inne (EM, facelia)	0	0	1	1	0	0	1	1	3	3	0	0	0	0	5	5
	<i>ilość ha</i>	0	0	1	1	0	0	1	1	3	3	0	0	0	0	5	5
8	Demonstracje – produkcja ogrodnicza, w tym:	3	3	0	0	4	4	1	1	29	28	2	2	11	9	50	47
	<i>ilość ha</i>	6,5	6,5	0	0	8	8	1	1	2,425	1,925	1,1	1,2	19,36	15,55	38,385	34,175
	warzywa gruntowe	0	0	0	0	2	2	1	1	5	5	2	2	4	6	14	16
	<i>ilość ha</i>	0	0	0	0	4	4	1	1	1,4	1,4	1,1	1,2	1,3	1,55	8,8	9,15
	warzywa pod	0	0	0	0	0	0	0	0	23	23	0	0	3	0	26	23

	osłonami																
	ilość ha	0	0	0	0	0	0	0	0,525	0,525	0	0	0,06	0	0,585	0,525	
	sadownicze	3	3	0	0	2	2	0	0	1	0	0	0	4	3	10	8
	ilość ha	6,5	6,5	0	0	4	4	0	0	0,5	0	0	0	18	14	29	24,5
9	Demonstracje - produkcja zwierzęca w tym:	1	1	6	6	12	12	24	24	7	7	1	1	4	4	55	55
	il. szt.	8	8	20	20	877	700	708	708	123	123	8	8	260	260	2004	1827
	bydło mleczne	0	0	6	6	10	10	16	16	4	4	1	1	3	3	40	40
	il. szt.	0	0	20	20	271	244	393	393	43	43	8	8	60	60	795	768
	bydło mięsne (daniele)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	il. szt.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	drób (bez strusi)	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	il. szt.	0	0	0	0	600	450	0	0	0	0	0	0	0	0	600	450
	strusie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	il. szt.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	trzoda chlewna	1	1	0	0	1	1	8	8	3	3	0	0	0	0	13	13
	il szt	8	8	0	0	6	6	315	315	80	80	0	0	0	0	409	409
	inne (daniele)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
	il. szt.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	200	200	200	200
10	Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej																
	ilość gospodarstw	2	2	44	47	19	19	0	0	0	0	5	5	1	1	71	74
	il ha	42	42	832,68	886,78	460,63	435,15	0	0	0	0	100,08	100,08	19,6	21,42	1454,99	1485,43

**Ewidencja grup producentów rolnych i grup rolników
współpracujących z MODR w 2010 roku**

L.p.	Rodzaj grupy	O/Bielice		O/Ostrołęka		O/Płock		O/Poświętne w Płońsku		O/Radom		O/Siedlce		Warszawa		Razem	
		Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk	Plan	wyk
Grupy producentów rolnych																	
1	Zbożowe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	12	0	0	12	12
2	Okopowe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	11	0	0	11	11
3	owoce i warzywa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	56	56	0	0	56	56
4	Owoce	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	86	57	0	0	86	57
5	Warzywa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	4	4
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	71	71	0	0	71	71
6	Produkcja mleka	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	2	3	0	0	4	5
	ilość osób	0	0	170	166	0	0	32	32	0	0	29	43	0	0	231	241
7	Tucz trzody chlewnej	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	4	4
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	215	215	0	0	215	215
8	Drób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	5
9	Inne*	0	0	1E	1E	0	0	0	0	0	0	1P	1P	0	0	2	2
	ilość osób	0	0	35	40	0	0	0	0	0	0	270	270	0	0	305	310
	Razem	0	0	2	2	0	0	1	1	0	0	15	17	0	0	18	20
	ilość osób	0	0	205	206	0	0	32	32	0	0	750	740	0	0	987	978
Grupy rolników																	
1	Zbożowe	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	18	18	0	0	20	20
	ilość osób	14	14	0	0	0	0	0	0	35	40	260	260	0	0	309	314
2	Okopowe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	0	0	1	5
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	31	0	0	10	31
3	Owoce	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	1	5	3
	ilość osób	12	12	0	0	0	0	0	0	0	0	21	0	19	19	52	31
4	Warzywa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	3	3
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	41	40	0	0	41	40
5	Produkcja mleka, opasy	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	38	37	2	2	42	40
	ilość osób	8	10	0	0	0	0	8	0	0	0	722	697	22	22	760	729
6	tucz trzody chlewnej	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	12	12	0	0	13	13
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	15	15	0	0	247	247	0	0	262	262
7	Inne*	0	0	0	0	0	0	0	0	1T	1T	2E,W	2E,W	0	0	3	3
	ilość osób	0	0	0	0	0	0	0	0	18	18	19	19	0	0	37	37
	Razem	4	4	0	0	0	0	2	1	2	2	76	75	3	3	87	85
	ilość osób	34	36	0	0	0	0	23	15	53	58	1320	1294	41	41	1471	1444

4. Działalność w zakresie ekologii i ochrony środowiska

Najistotniejsze zadania z zakresu ekologii i ochrony środowiska, planowane i zrealizowane przez MODR w 2010 roku, wpisujące się w aktualne priorytety i kierunki zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013, odnoszące się jednocześnie do aktualnej problematyki ekologii i ochrony środowiska w rolnictwie to:

1. wspieranie wdrażania programów rolnośrodowiskowych w województwie mazowieckim;
2. doradztwo i działania na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie;
3. popularyzacja ochrony środowiska w rolnictwie oraz doradztwo, obejmujące problematykę ograniczania zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego i energetyki odnawialnej;
4. propagowanie wiedzy i doradztwo w zakresie unijnego wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w ramach Osi 2 – Środowiskowej PROW 2007-2013 oraz działania Osi 1 – *uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności – Rolnictwo ekologiczne*;
5. popularyzacja wymogów ochrony środowiska dla gospodarstw rolnych wynikających z zasady wzajemnej zgodności.

4.1. Ekologia

Rolnictwo ekologiczne

MODR w 2010 roku wspierał rolnictwo ekologiczne, w związku z utrzymującym się zapotrzebowaniem na doradztwo z tego zakresu, związanym ze stałym od kilku lat wzrostem liczby gospodarstw ekologicznych w woj. mazowieckim. Wspierano doradczo gospodarstwa ekologiczne i zainteresowane przestawieniem produkcji, głównie poprzez doradztwo indywidualne i szkolenia. W obszarze działalności MODR znajduje się **1245** gospodarstw ekologicznych. Udzielono **4922 porady** i przeprowadzono 40 szkoleń dla 787 osób dotyczących m.in. prawodawstwa systemu rolnictwa ekologicznego, metod produkcji, wsparcia finansowego. Istotne było przekazywanie rolnikom informacji o zmianach w unijnym i krajowym prawodawstwie rolnictwa ekologicznego. Z tego zakresu zorganizowano m.in. konferencję „Wdrażanie nowych przepisów ustawy o rolnictwie ekologicznym i rozporządzeń Unii Europejskiej” (54 uczestników), szkolenie „*Efektywne wykorzystanie użytków zielonych w produkcji mięsa i mleka*” wraz z Instytutem Genetyki i Hodowli Zwierząt oraz Instytutem Bioforsk z Norwegii, ponadto na zlecenie MRiRW zorganizowano szkolenie dla inspektorów jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym pt. „*Rolnictwo ekologiczne wymagania, kontrole i certyfikacja*”

Kluczowym działaniem promocyjnym rolnictwa ekologicznego w skali kraju, wpisanym do Planu Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa w Polsce na lata 2007-

2013 Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, mającego przyczynić się do rozwoju rynku żywności ekologicznej, jest coroczny już Konkurs na najlepsze gospodarstwo ekologiczne. MODR zrealizował **wojewódzki etap III edycji krajowego Konkursu na najlepsze gospodarstwo ekologiczne**, ogłaszany przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, służący promowaniu idei rolnictwa ekologicznego. Konkurs ujęty w Planie Działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2010 – 2011, jest przeprowadzany na poziomie wojewódzkim i krajowym, ma charakter otwarty, jest skierowany do gospodarstw ekologicznych z certyfikatem i przebiega w dwóch kategoriach: „ekologia-środowisko” oraz „ekologiczne gospodarstwo towarowe”. Uroczysty finał Konkursu odbył się podczas Dożynek Wojewódzkich w Sierpcu, gdzie uhonorowano wszystkich laureatów 2010 roku.

Rolnictwo ekologiczne było promowane przez MODR również w mediach – m.in. artykuł w miesięczniku Wieś Mazowiecka. pt. „Warto prowadzić gospodarstwo ekologiczne” oraz audycje radiowe w lokalnych rozgłoszeniach m.in. nt. „Efektywne Mikroorganizmy w rolnictwie ekologicznym”.

W 2010 roku w ramach działań prowadzonych na rzecz rolnictwa ekologicznego, **promowano mazowiecką żywność ekologiczną** wśród konsumentów, tradycyjnie w formie wystaw, degustacji i prezentacji, podczas imprez o charakterze ponadwojewódzkim, wojewódzkim i lokalnym, organizowanych i współorganizowanych przez MODR, w tym m.in.: Międzynarodowych Dni z Doradztwem Rolniczym 2010 w Siedlcach, organizowanej w Siedlcach imprezy pn. ” Wiosna na Polu i w Ogrodzie”, ”Pikniku Ekologicznego w Wołominie”, Światowego Dnia Ziemi zorganizowanego w Ostrołęce. Współorganizowano również 2 kiermasze żywności ekologicznej (tzw. „Otwarte Wrota”) w gospodarstwach ekologicznych w powiecie Mińsk Mazowiecki. Ponadto w 2010 roku zorganizowano po raz czwarty „Targi ekologiczne” w Ostrołęce, pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego i Wojewody Mazowieckiego. Celem imprezy było ożywienie rynku żywności ekologicznej w skali regionu poprzez promowanie żywności ekologicznej oraz produktów ekologicznych. W ramach targów zorganizowano kiermasz żywności ekologicznej i rękodzieła, wystawę targową m.in. firm handlowo-usługowych działających na rzecz rolnictwa ekologicznego, a także konkurs wiedzy ekologicznej dla dzieci.

Programy rolnośrodowiskowe

2010 rok był kolejnym rokiem wdrażania Programu rolnośrodowiskowego na lata 2007-2013, jedyne obowiązkowe dla wszystkich krajów członkowskich instrumentu Wspólnej Polityki Rolnej.

MODR w roku 2010 roku realizował wzmożone działania promocyjno - informacyjne

dotyczące Programu rolnośrodowiskowego na lata 2007-2013, wśród nich przeprowadzono w województwie mazowieckim 159 szkoleń dla 2 286 uczestników, głównie dla rolników, z zakresu problematyki rolnośrodowiskowej oraz udzielono 22 212 porad indywidualnych. Zorganizowano ponadto 13 pokazów z udziałem 137 uczestników nt. „Ocena łąkowych zbiorowisk roślinnych w ramach przygotowania do programów rolnośrodowiskowych”. Opublikowany został również artykuł informacyjny w miesięczniku Wieś Mazowiecka, informujący rolników o warunkach przystąpienia do programu i zmianach w prawodawstwie rolnośrodowiskowym. W ramach aktualizacji stanu wiedzy związanej z programami rolnośrodowiskowymi przeszkolono również kadrę doradczą z zakresu nowego prawodawstwa, w tym przy udziale przedstawicieli Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

W 2010 roku sporządzono w MODR Warszawa 1 897 nowych planów rolnośrodowiskowych i w sumie 620 zmian do planów, związanych z programami z lat 2004-2006 i 2007-2013. Udzielano również pomocy w wypełnianiu rejestrów działalności rolnośrodowiskowej – 143 rejestry. Z realizacją Programu rolnośrodowiskowego w 2010 roku były związane 6 933 gospodarstwa rolnośrodowiskowe, dla których w latach 2004-2006 oraz w latach 2008-2010 przygotowano w MODR plany działalności rolnośrodowiskowej.

Prowadzono również współpracę z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie upowszechniania uregulowań prawnych i realizacji procedur związanych z programami rolnośrodowiskowymi, w tym uczestniczono w spotkaniach MRiRW, przekazywano propozycje do przygotowywanych aktów prawnych.

W związku z utrzymującym się zapotrzebowaniem na doradztwo rolnośrodowiskowe wśród rolników, w celu usprawnienia wdrażania programów, podjęto działania służące powiększeniu grupy doradców z uprawnieniami rolnośrodowiskowymi w MODR. Nowa grupa 24 doradców MODR odbyła szkolenie i zdobyła uprawnienia doradcy rolnośrodowiskowego.

4.2. Ochrona Środowiska

W ramach ochrony środowiska w 2010 roku MODR realizował działania mające przygotować rolników do spełniania wymogów ochrony środowiska, które mają ograniczać i przeciwdziałać powstawaniu zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego, wpływających negatywnie na stan środowiska.

Ograniczanie zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego,

W zakresie ograniczania zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego MODR kontynuował swój udział w realizacji **Programów działań mających na celu ograniczenie odpływu**

azotu ze źródeł rolniczych dla obszarów szczególnie narażonych w gminie Korytnica oraz w zlewni rzeki Sony w latach 2008-2012, związanych z wdrażaniem Dyrektywy Azotanowej UE. Działaniami doradczymi objęte zostały **492 gospodarstwa** w województwie mazowieckim. W ramach tych działań w 2010 roku przeprowadzono **12 szkoleń dla 274 rolników, udzielono 379 porad** dotyczących ograniczania zanieczyszczenia środowiska przez stosowanie zasad dobrej praktyki rolniczej. Pomagano również przy wypełnianiu dokumentacji obowiązującej rolników w programie tj. kart dokumentacyjnych. Sporządzono 32 bilanse nawozowe. Uczestniczono również w pracach prowadzonych przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie, związanych z wyznaczeniem nowych obszarów wrażliwych na azotany w ramach realizacji Dyrektywy Azotanowej – brano udział w spotkaniu roboczym.

Wymogi ochrony środowiska dla gospodarstw rolnych wynikające z zasady wzajemnej zgodności.

Problematyka nowych standardów w zakresie ochrony środowiska dla gospodarstw rolnych, jako priorytet na najbliższe lata, była szeroko przedstawiana podczas licznych szkoleń kompleksowych z tematyki cross compliance dla rolników. W ramach udzielonych 3 430 porad i 22 szkoleń dla 265 uczestników omawiano wymogi ochrony środowiska obowiązujące rolników od 1 stycznia 2009 r, w tym problematykę ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego, ochrony wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne, ochrony dzikiego ptactwa i siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

Energetyka odnawialna

W 2010 roku kontynuowano działania związane z promowaniem energetyki odnawialnej w województwie mazowieckim, zwłaszcza w zakresie wykorzystania biomasy, wskazanej jako podstawowe źródło energii odnawialnej w warunkach krajowych. W ramach doradztwa indywidualnego, zgodnie z zapotrzebowaniem rolników udzielono 2 425 porad z tego zakresu.

W ramach działań na rzecz rozwoju energetyki odnawialnej MODR przystąpił do realizacji **projektu finansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej pt. "OZE dla domu i biznesu"**, którego głównym realizatorem było FDPA – Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa i CDR w Brwinowie. Projekt służył podniesieniu świadomości doradców rolniczych, rolników i władz lokalnych z zakresu odnawialnych źródeł energii, które mogliby stosować w swoich domach i gospodarstwach oraz promocji wykorzystania odnawialnych źródeł energii jako sposobu na:

ochronę środowiska, ograniczenie kosztów utrzymania gospodarstw domowych i przedsiębiorstw oraz źródło dochodów, czyli sposób na biznes. W ramach projektu przeszkolono 4 trenerów – doradców MODR oraz zrealizowano seminarium dla powiatowych doradców terenowych MODR ze wszystkich powiatów województwa mazowieckiego. Zorganizowano również dwie konferencje wojewódzkie adresowane do rolników, przedstawicieli samorządów lokalnych i przedsiębiorców – w Radomiu z udziałem 103 uczestników oraz w Poświętnym z udziałem 104 osób.

W corocznej konferencji z zakresu energetyki odnawialnej w Poświętnym pt. „*Biopaliwa – szansą zwiększenia dochodowości polskiego rolnictwa*”, wzięli udział rolnicy i inni mieszkańcy obszarów wiejskich, przedstawiciele samorządów i przedsiębiorcy, doradcy, nauczyciele oraz naukowcy i przedstawiciele branży energetyki odnawialnej. Współorganizatorami konferencji były: Akademia Górniczo-Hutnicza z Krakowa, The Krakow Institute for Sustainable Energy oraz Polskie Towarzystwo Biomasy POLBIOM.

Prezentowano również kolekcję roślin energetycznych na Polu doświadczalnym w Poświętnym podczas Mazowieckich Dni Rolnictwa oraz Dnia Kukurydzy i Buraka.

4.3. Unijne wsparcie

Prowadzono doradztwo w ramach unijnego wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w zakresie instrumentów związanych z ekologią i ochroną środowiska, ujętych w Osi 2 – Środowiskowej PROW 2007-2013 oraz w Osi 1 – działanie: *uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności – Rolnictwo ekologiczne*. Zgodnie z zapotrzebowaniem beneficjentów udzielono 5712 porad dotyczących wymienionych działań. Opublikowano również artykuł informacyjny w miesięczniku Wieś Mazowiecka omawiający możliwości wsparcia rolnictwa ekologicznego w ramach działania *uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności*.

4.4 Edukacja ekologiczna

Prowadzono działania z zakresu edukacji ekologicznej adresowane do mieszkańców wsi, w celu pogłębienia ich świadomości ekologicznej. W ramach inicjatywy lokalnej przeprowadzono 3 konkursy podejmujące problematykę ochrony środowiska na poziomie gminy, adresowane do rolników i innych mieszkańców wsi, we współpracy z KRUS i urzędami gminy Błonie, Kampinos i Ożarów. Zrealizowano również we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Wołominie wspólne działania edukacyjne z zakresu rolnictwa ekologicznego i sieci Natura 2000 – przeprowadzono 4 szkolenia i opracowano broszurę pt.: Zielone rolnictwo.

W 2010 roku kontynuowano z tego zakresu realizację rozpoczętego w poprzednim roku projektu pn: **”Między Wisłą a Płonką – rozwijanie wrażliwości ekologicznej lokalnej społeczności”** wykonywanego ze wsparciem finansowym Europejskiego Funduszu Społecznego (działanie 7,3), w partnerstwie z Zespołem Szkół w Czerwińsku nad Wisłą, którego głównym celem była integracja społeczna młodzieży poprzez edukację ekologiczną oraz nabywanie praktycznych i społecznych umiejętności pozwalających na lepsze funkcjonowanie w lokalnej społeczności. W ramach projektu zorganizowano dla 20 osobowej grupy uczestników m.in. 7 szkoleń, 2 warsztaty terenowe oraz 2 seminaria wyjazdowe. Opracowano ponadto dwa produkty lokalne, na potrzeby społeczności lokalnej – szkoły w Czerwińsku, Urzędu Gminy.

Tabela nr 5

Zestawienie metod doradczych
z zakresu Ekologii i Ochrony Środowiska zrealizowanych w 2010 r

	Zadania	Razem		
		Plan	Wykonanie	Osób
1	Szkolenia stacjonarne, w tym:	260	257	4207
	Ekologia, w tym:	194	199	3073
	- programy rolnośrodowiskowe	158	159	2286
	- rolnictwo ekologiczne	36	40	787
	Ochrona środowiska, w tym:	66	58	1134
	-w ramach działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszarów szczególnie narażonych - osn	13	12	274
	Inne	53	46	860
2	Szkolenia wyjazdowe	8	5	40
3	Wystawy	4	6	-
4	Kiermasz	6	6	-
5	Konkursy	3	4	-
6	Pokazy	18	18	48
7	Gospodarstwa ekologiczne (liczba)	907	1245*	-
	- z certyfikatem		904	
	- przedstawiające produkcję I, II i III rok		341	
8	Gospodarstwa rolnośrodowiskowe**	5368	6933**	-
9	Programy doradcze			
	Programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych dla obszarów szczególnie narażonych - osn	2	2	
	gospodarstwa współpracujące	492	492	

* gospodarstwa ekologiczne podawane narastająco w latach

**gospodarstwa rolnośrodowiskowe tzn. gospodarstwa realizujące program rs w 2010 r. (podawane narastająco)

5. Działalność w zakresie gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki

Działalność z zakresu gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki dotyczyła doradztwa na rzecz rodziny wiejskiej i rozwoju obszarów wiejskich. Podejmowane działania miały na celu identyfikację i pomoc w rozwiązywaniu problemów dla zapewnienia członkom rodziny właściwych warunków bytu i rozwoju. Organizowano dla różnych grup ludności wiejskiej (kobiet, młodzieży, seniorów czy całych społeczności), tematyczne szkolenia, pokazy, szkolenia wyjazdowe i wystawy. Osoby indywidualne objęte były programami doradczymi, demonstracjami tematycznymi oraz bezpośrednim doradztwem.

5.1. Agroturystyka

Istotnym kierunkiem działania była aktywizacja mieszkańców wsi w zakresie pozyskiwania dodatkowych, pozarolniczych źródeł dochodu przy wykorzystaniu potencjału gospodarstwa i rodziny a w szczególności rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej w celu uruchamiania nowych jak i współpracy z gospodarstwami przygotowującymi się do podjęcia działalności agroturystycznej.

Podejmowano działania takie jak: szkolenia, pokazy, wyjazdy studyjne, doradztwo indywidualne, które miały na celu przystosowanie gospodarstw do świadczenia usług turystycznych i rekreacyjnych. Mieszkańców wsi zapoznano z zasadami prowadzenia działalności agroturystycznej (przepisy prawne, wymagania kategoryzacyjne, marketing i promocja w agroturystyce, bezpieczeństwo żywności i żywienia gości, organizowanie różnych form aktywnego wypoczynku, wykorzystanie walorów turystyczno-krajobrazowych i kulturowych regionu i ochrona środowiska przyrodniczego). W roku 2010 przeprowadzono 3 kursy agroturystyczne.

Ponadto w 2010 roku 347 gospodarstw agroturystycznych uzyskało pomoc w prowadzeniu działalności poprzez promocję – opracowywanie i wydawanie materiałów reklamowych, organizację konkursów, współpracę z lokalnymi mediami, udział w imprezach, pomoc w pozyskiwaniu środków z funduszy unijnych.

Realizowane były również programy doradcze mające na celu aktywizację mieszkańców wsi w zakresie pozyskiwania dodatkowych pozarolniczych źródeł dochodu.

Na bieżąco przeprowadzano aktualizację ofert agroturystycznych funkcjonujących gospodarstw.

W roku 2010 promowano gospodarstwa agroturystyczne w ramach takich imprez plenerowych jak: „Niedziela Palmowa” w Łysych, "Darcie pierza" w Lelisie " Miodobranie kurpiowskie" w Zawodziu koło Myszynia, "Wielkanoc na ziemi sochaczewskiej", „Mazowieckie Dni Rolnictwa”, Dzień Kukurydzy i Buraka”, III Jesienny Jarmark od pola do stołu”, „ Dni Siedlec”, „ III Wiosna na Polu i w Ogrodzie w Siedlcach”, „Międzynarodowe

Dni z Doradztwem Rolniczym w Siedlcach” oraz Dożynki Wojewódzkie w Sierpcu.

Udział kwaterodawców i twórców ludowych w targach, wystawach, kiermaszach miał na celu propagowanie kultury i tradycji regionu, jak również wskazywanie dodatkowych źródeł dochodów.

Zorganizowano i przeprowadzono konkurs „Najlepsze gospodarstwo agroturystyczne” w województwie mazowieckim, którego celem była popularyzacja najlepszych rozwiązań i najciekawszych sposobów prowadzenia działalności. Konkurs odbył się w dwóch etapach: oddziałowym i wojewódzkim. Zgodnie z regulaminem konkursu do etapu wojewódzkiego wytypowano po 1 gospodarstwie z Oddziału.

W etapie wojewódzkim kolejne miejsca zajęły:

1. Miejsce I Gabriela i Jarosław Piwońscy Oddział Radom
2. Miejsce II Grażyna i Ryszard Krasnodębscy Oddział Siedlce
3. Miejsce III Danuta i Stanisław Lasoccy Oddział Płońsk

Ponadto z zakresu gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki realizowany był projekt z działania 9.5 POKL, który obejmował organizację kursu nt. "Gospodarstwo agroturystyczne - ależ to proste" oraz przedłożone dwie oferty do Agencji Rozwoju Mazowsza S.A. Szczegółowe informacje na ten temat znajdują się w rozdziale 7 Działalność w zakresie realizacji projektów unijnych i krajowych.

Tabela nr 6

**Wykorzystanie kwater agroturystycznych w 2010 r.
(na podstawie informacji kwaterodawców)**

Gospodarstwa agroturystyczne				Wykorzystanie	
Lp	Rodzaj kwatery	Liczba gospodarstw	Liczba pokoi	Liczba dni	Liczba turystów
1.	Całoroczna	285	1054	19702	36345
2.	Sezonowa	62	197	2030	3567
Razem		347	1251	21732	39912

5.2 Inne działania z zakresu gospodarstwa wiejskiego:

Aktywizacja mieszkańców wsi do poszukiwania możliwości dodatkowego zarobkowania.

Realizowano to zagadnienie poprzez informowanie i szkolenia teoretyczne z takich zagadnień jak: pozyskiwanie środków finansowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich "Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej", „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” i zajęć praktycznych, z których największym zainteresowaniem

cieszyły się zagadnienia dotyczące organizacji przyjęć okolicznościowych, dekoratorstwa potraw i stołu, wykonywania upominków i stroików okolicznościowych oraz możliwości pozyskania materiału zielarskiego ze stanowisk naturalnych.

Umiejętności te przyczyniły się do wzrostu poziomu wiedzy i umiejętności mieszkańców wsi o możliwościach pozyskiwania funduszy unijnych na tworzenie i rozwój różnych form przedsiębiorczości. Zdobyta przez uczestników wiedza, pozwoliła pokonać bariery psychiczne (np. bezradność, niechęć do podejmowania ryzyka, brak wiary we własne możliwości), co z kolei wzbudziło chęć poszukiwania dodatkowych bądź alternatywnych źródeł dochodów, umożliwiających poprawę sytuacji życiowych.

Estetyka zagrody wiejskiej.

Realizowane zadania na temat: „Estetyki zagrody wiejskiej” miały na celu wskazywanie rozwiązań pozwalających stworzyć rodzinie korzystne warunki do pracy i wypoczynku a także podnieść estetykę wsi i utrwalać nawyki dbania o najbliższe otoczenie i środowisko. Podjęto działania dotyczące poprawy estetyki domu wiejskiego i jego otoczenia. Prowadzono w gospodarstwach programy doradcze dotyczące racjonalnego zagospodarowania zagrody wiejskiej nt.: „Estetyczne i funkcjonalne zagospodarowanie zagrody wiejskiej”

Zorganizowano wspólnie z lokalnymi samorządami gminne konkursy, które cieszyły się dużą popularnością i zainteresowaniem ze strony mieszkańców wsi. Między innymi były to konkursy: „Najładniejsza zagroda wiejska”, „Piękna zagroda wizytówką wsi” „ Tam gdzie jestem jest pięknie – najładniejsza posesja w gminie”, „ Tam gdzie mieszkam jest pięknie – najładniejsza zagroda w gminie”, „Najładniejszy ogród wiejski”, „ Najładniejsze ogrody przydomowe” i „Zagroda przyjazna środowisku”, „Najpiękniejsza wiejska posesja”.

Przeprowadzono dla kobiet gminne i powiatowe olimpiady z zakresu BHP przedsiębiorczości i ekologii, wiedzy o gospodarstwie domowym i zagrodzie. Olimpiadom towarzyszyły pogadanki, występy artystyczne, wystawy rękodzielnicze i degustacje.

Prowadzono doradztwo indywidualne dotyczące nawożenia i ochrony roślin, zabezpieczenia roślin na okres zimy, wiosennego cięcia i formowania roślin ozdobnych.

Przyzagrodowa produkcja żywności na potrzeby rodziny i rynku lokalnego

W ramach działań mających na celu racjonalne żywienie rodziny wiejskiej i produkcja warzyw na potrzeby własne z wykorzystaniem elementów uprawy biodynamicznej, przeprowadzono programy doradcze, w których przeprowadzono szkolenia, kursy, porady i demonstracje gdzie zapoznano kobiety wiejskie z ekologicznymi technologiami w uprawie warzyw i owoców, zakładanie ogrodów przydomowych, przetwarzanie, przechowywanie

żywności z zachowaniem najwyższych wartości odżywczych oraz wykorzystanie jej do przygotowywania produktów i potraw.

Rozwijanie zainteresowań, realizacja programów edukacyjnych - współpraca z dziećmi i młodzieżą wiejską.

Celem funkcjonowania klubów 4-H jest ułatwienie młodym ludziom startu w dorosłe życie poprzez kształtowanie umiejętności, rozbudzanie wiary we własne siły, uwrażliwienie na potrzeby innych, zachęcanie do aktywnych działań we własnym środowisku. Zadania te realizowane były poprzez: szkolenia stacjonarne, szkolenia wyjazdowe, warsztaty, pokazy i wystawy promocyjne organizowane w szkołach na festynach i imprezach plenerowych. Współpraca z klubami 4-H prowadzone przez terenowe specjalistki ds. GWiA współpracujące z nauczycielami, realizowały swoje działania w oparciu o roczny projekt. Uwzględniał on lokalne potrzeby poszczególnych klubów, a wspólnym elementem był udział w Ogólnopolskim konkursie ogłoszonym przez Fundację Edukacyjną 4 H w Warszawie pod tytułem „Asy Biznesu”. Kluby przystąpiły do w/w konkursu przysyłając swoje prace do Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, gdzie w dniach 10-12 września odbyło się rozstrzygnięcie w/w konkursu. Klub „Muchomorki” z Baboszewa otrzymał 1 miejsce w kategorii „nasze produkty są najlepsze” a klub „Poziomki” z Popław gm. Pułtusk trzecie miejsce. Pozostałe kluby otrzymały dyplomy i nagrody pocieszenia. Tradycyjnie już klubowicze wraz z opiekunami 14 grudnia uczestniczyli w spotkaniu opłatkowym z Księdzem Kardynałem Józefem Glempem i Tadeuszem Nalewajkiem - Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zorganizowano wspólnie z Fundacją Heifer International w Polsce organizatorami 2 dniowego szkolenia na temat „Ochrona środowiska naturalnego poprzez edukację ekologiczną i budowę ścieżek ekologicznych z klubami 4 H w województwie mazowieckim”. Słuchaczami oprócz klubowiczów z Oddziału Poświętne i Siedlce byli także przedstawiciele różnych instytucji związanych z ochroną środowiska, młodzież szkolna i lokalne media.

Celem tego przedsięwzięcia było propagowanie idei ochrony środowiska naturalnego, a także zachęcanie do tworzenia dydaktycznych ścieżek przyrodniczych na terenie województwa mazowieckiego.

PROW-działania „Odnowa rozwój wsi”, „System chronionych nazw pochodzenia i gwarantowanych tradycyjnych specjalności” (produkt regionalny i tradycyjny.)

Kolejnym obszarem działania było doradztwo poprzez szkolenia i porady indywidualne dotyczące możliwości korzystania ze środków finansowych w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. w następujących działaniach:

132. System Chronionych Nazw Pochodzenia i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności (produkt regionalny i tradycyjny),

311. Różnicowanie działalności nierolniczej,

312. Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw,

313. Odnowa i rozwój wsi.

W wyżej wymienionych działaniach rolnicy uzyskiwali pomoc przy wypełnianiu wniosków. Włączano się w działania związane z odnową i rozwojem wsi, udzielano porad w zakresie wyposażenia świetlic wiejskich, zagospodarowania terenu wokół nich oraz organizowania imprez i spotkań dla mieszkańców wsi. W ramach szkoleń dotyczących produktów tradycyjnych i regionalnych omawiano procedury ich rejestracji, instrumenty ochrony oraz źródła wsparcia w uczestnictwie w systemach jakości żywności. W tym zakresie prowadzone było również doradztwo indywidualne.

Kontynuowano współpracę z Lokalnymi Grupami Działania i organizacjami lokalnymi w zakresie pozyskiwania funduszy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich przy uwzględnieniu programu LEADER.

5.3. Produkt regionalny i tradycyjny

W tym zakresie prowadzone były działania obejmujące identyfikację, ochronę i promocję oryginalnych, tradycyjnych i regionalnych produktów żywnościowych wytwarzanych w gospodarstwach.

Upowszechniana była wiedza z zakresu produktu tradycyjnego i regionalnego, sprzedaży bezpośredniej, działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej oraz wymagań dotyczących wytwarzania i sprzedaży produktów, także wsparcia finansowego tej działalności.

Udzielono pomocy w przygotowywaniu wniosków o wpis na Listę Produktów Tradycyjnych (czosnek latowicki, szlachcice, szynka dębowa z „tynki”, miód leśny z Głębozycy, czarna kiszka i kielbasa swojska ze Starych Liternik, Słoninka skołatowska - przysmak myśliwego” i „Fafernuchy”).

Popularyzowano także ideę Sieci Dziedzictwa Kulinarne Mazowsze, która promuje regionalną żywność opartą na lokalnych zasobach surowców. Włączono się w przeprowadzenie konkursu wojewódzkiego „Nasze Kulinarne Dziedzictwo” zbierano zgłoszenia, przygotowano dokumentację, oraz zorganizowano wyjazd na finał, który odbył się podczas Dożynek Województwa Mazowieckiego w Sierpcu. Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego włączył się również w realizację konkursów organizowanych przez Samorząd Województwa Mazowieckiego: „Inicjatywa Pozytywistyczna Polski Producent Żywności

2010”, konkurs o „Laur Marszałka Województwa Mazowieckiego”.

Tabela nr 7

**Zestawienie metod doradczych z zakresu Gospodarstwa Wiejskiego i Agroturystyki
wykonanych w 2010 roku**

Lp	Metody	Plan	Wykonanie
1.	Agroturystyka	337	347
2.	Demonstracje	15	16
3.	Programy doradcze	43	41
4.	Pokazy	96	104
5.	Kursy	4	3
6.	Konkursy		
	a) Olimpiady	54	47
	b) Inne	51	53
7.	Kluby 4-H – współpraca z młodzieżą	22	24
	a) prowadzone osobiście		
	b) współpraca (nadzór merytoryczny.)		
8.	Organizacja okolicznościowych spotkań gminnych, rejonowych	13	13

6. Działalność w zakresie wydawnictw i promocji

6.1. Wydawnictwa

Wydawnictwa Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego stanowią ważne źródło informacji fachowej dla rolników i przedsiębiorców rolnych województwa mazowieckiego. Za ich pośrednictwem możliwa jest popularyzacja najnowszych osiągnięć nauki i praktyki rolniczej, informacji rynkowych i marketingowych, zagadnień ustawodawstwa rolnego, kierunków i finansowych instrumentów wspierania rozwoju wsi i rolnictwa itp. Działalność wydawnicza MODR ma także na celu pomoc doradcom w przygotowywaniu różnorodnych materiałów ułatwiających realizację zadań. Zakres i tematyka wydawnictw ustalana jest przez Radę Wydawnictw, której comiesięczne posiedzenia w 2010 r. organizowano w Warszawie.

6.1.1. Działalność na rzecz wydawnictw periodycznych

Najważniejszą pozycją wydawniczą w 2010 r. był miesięcznik **„Wieś Mazowiecka”** - fachowe czasopismo rolnicze o charakterze informacyjno-instruktażowym, kierowane do rodzin rolniczych na terenie województwa mazowieckiego. Tematyka publikowana na jego łamach obejmowała zagadnienia związane z unowocześnianiem gospodarstw rolnych i podnoszeniem ich efektywności, rozwijaniem przedsiębiorczości na terenach wiejskich, propagowaniem gospodarowania zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i Kodeksem Dobrej Praktyki Rolniczej, doskonaleniem i kształceniem zawodowym producentów rolnych, estetycznym urządzeniem obejść gospodarskich oraz wieloma innymi zagadnieniami mającymi na celu poprawę warunków pracy i życia na wsi. Szczególne miejsce zajmowała problematyka finansowego wsparcia rolników wynikająca z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Zamieszczane były we współpracy z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa informacje w formie instruktażowej o możliwościach korzystania z środków PROW, a także informacje o nowych ustawach i zarządzeniach dotyczących rolnictwa. Prowadzona była we "Wsi Mazowieckiej" rubryka dotycząca wdrażania Lokalnych Strategii Działania i udostępniona członkom Lokalnych Grup Działania, by mogli na bieżąco informować mazowieckich rolników o efektach pracy. W każdym numerze miesięcznika prezentowana była rodzima rasa zwierząt gospodarskich, a zdjęcie tych zwierząt zdobiło jego okładkę.

Pomyślano także o dzieciach i utworzono dla nich w gazecie kącik z krzyżówką. Spośród nadsyłanych poprawnych rozwiązań losowany był zwycięzca, który w nagrodę otrzymywał książkę ufundowaną przez MODR.

Integralną częścią „Wsi Mazowieckiej” był dodatek ekonomiczny „Agrobiznes” zawierający informacje potrzebne producentom rolnym przy podejmowaniu racjonalnych decyzji gospodarczych, tj. zagadnienia z zakresu ekonomiki i rachunkowości rolnej, systemu

kredytowania rolnictwa, prognozy i opinie ekonomiczne, aktualne ceny środków do produkcji rolniczej oferowanych w różnych punktach handlowych i targowiskach województwa mazowieckiego. Łącznie w 2010 roku wydano 11 numerów „Wsi Mazowieckiej” w nakładzie 64 830 egz. oraz „Gazetę Targową” w nakładzie 3 000 egz.

6.1.2. Działalność na rzecz wydawnictw nieperiodycznych

Oprócz periodyków, MODR Warszawa publikował także materiały o tematyce fachowej w formie:

- broszur, 28 nowych tytułów broszur w nakładzie 16950 egz. i 6 tytułów wznowionych w nakładzie 10700 egz.
- ulotek, - 2 tytuły w nakładzie 2100 egz.
- katalogów, - 2 katalogi w nakładzie 700 egz.
- materiałów seminaryjnych itp. 13 tytułów w nakładzie 2370 egz.

Na bieżąco prowadzona była ewidencja wydanych przez MODR Warszawa broszur wraz z nadaniem numeru ISBN, a egzemplarze obowiązkowe dostarczane były do Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Jagiellońskiej.

Na zlecenie jednostek zewnętrznych wykonano 12 usług poligraficznych (druk ulotek, opracowanie broszur i publikacji z zakresu rolnictwa, druk prospektów, zaproszeń itp.) o wartości 11393 zł

6.2. Promocja

Działalność promocyjna firmy jest niezwykle ważna ze względu na kreowanie pozytywnego wizerunku firmy wśród odbiorców jej usług.

W ramach tych zadań w 2010 r.:

Przygotowano i wydrukowano: plakaty informacyjne - 46 rodzajów w łącznym nakładzie 14146 egzemplarzy, zaproszenia - 91 rodzajów w łącznym nakładzie 10585 egzemplarzy, dyplomy – 142 sztuk, identyfikatory – 220 sztuk, wizytówki – 2730 sztuk, podziękowania i listy gratulacyjne – 536 sztuk, prośby o patronaty nad imprezami – 15 sztuk, kartki świąteczne – 2800 sztuk, instrukcje - 10000 sztuk, zaświadczenia o ukończeniu szkolenia/kursu – 11000 egzemplarzy zgłoszenia i zamówienia - 2900 sztuk, ulotki informacyjne - 16000 egzemplarzy, nalepki i etykiety – 110 sztuk, regulaminy – 2400 sztuk, oświadczenia odbiorcy – 4500 sztuk, inne materiały promocyjne – 2700 sztuk,
Przygotowano: plansze i tablice informacyjne – 15 sztuk, tabliczki informacyjne o dyżurach doradców – 42 sztuki, fotoreportaże z imprez MODR do „Wsi Mazowieckiej” i na stronę internetową, zestawienie prasy prenumerowanej dla wszystkich Oddziałów MODR oraz prowadzono nadzór nad jej dostarczaniem, projekt teczek do realizacji projektu: „Zasady

otrzymywania dopłat bezpośrednich a obowiązek spełnienia przez gospodarstwo zasad wzajemnej zgodności ze szczególnym uwzględnieniem programów zwalczania chorób zakaźnych”, prezentacje w programie Power Point: Działalności Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, Regionu Mazowsze, Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej.

Ponadto promowano miesięcznik MODR „Wieś Mazowiecka” w Katolickim Radiu Podlasie zachęcając do jego prenumeraty oraz przedstawiając krótkie streszczenia z bieżących wydań. Promocja Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego odbywała się również podczas imprez organizowanych lub współorganizowanych przez MODR w 2010 roku (tabela nr 8)

W czasie XVII Międzynarodowych Dni z Doradztwem Rolniczym zorganizowano konferencję prasową z udziałem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi Marka Sawickiego. Zorganizowano również w Siedlcach warsztaty dziennikarskie dla LGD.

Tabela nr 8

**Wykaz imprez organizowanych i współorganizowanych w 2010 roku przez
Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego**

L.p.	Nazwa i miejsce imprezy	Data imprezy	Zaangażowanie MODR:
1.	"Dni Przedsiębiorcy Rolnego" w Poświętnem	10-11 II	współorganizator
2.	„Wstępy” Targi Końskie - Skaryszew	22-23 II	uczestnik
3.	„Targi Edukacyjne” - Poświętne	3 III	organizator
4.	"III Międzynarodowa Konferencja w Największym Sadzie Europy - Błędów"	5 III	współorganizator
5.	Kiermasz Wielkanocny. WOK Węgrów	26 III	współorganizator
6.	"Kiermasz Wielkanocny" - Szydłowiec	28 III	współorganizator
7.	"Niedziela Palmowa" w Łysych	28 III	uczestnik
8.	"Jarmark Wielkanocny Sokołowski"	28 III	współorganizator
9.	"Kiermasz Wielkanocny" w Stanisławowie	28 III	współorganizator
10.	"Kiermasz Wielkanocny" w Cegłowie	28 III	współorganizator
11.	„XVI Targi Rolne i Przedsiębiorczości - Sochaczew – 2009”	25 IV	współorganizator
12.	„XIII Święto Kwitnącej Wiśni” - Długowola	8 V	organizator
13.	"IV Wiosna na Polu i w Ogrodzie" - Siedlce	9 V	współorganizator
14.	"VII Regionalna Wystawa Zwierząt Hodowlanych w Sierpcu"	16 V	współorganizator
15.	"Wojewódzkie Święto Ludowe" w Otwocku Wielkim	23 V	współorganizator

16.	X Regionalna Wystawa Zwierząt Hodowlanych – „Święto Mleka” w Płoniawach Bramurze	29-30 V	współorganizator
17.	"XIX Giełda Rolnicza" w Łącku	30 V	organizator
18.	"Dni Głowaczowa"	30 V	współorganizator
19.	"Festyn Ludowy" w Repkach	30 V	współorganizator
20.	Festyn „Dzień Wsi” w Latowiczu	30 V	współorganizator
21.	"Dni Pola Powiatu Wyszowskiego w Kozłowie Starym",	31 V	współorganizator
22.	IV Konferencja Sadownicza – „Goszczyńskie Sady Drogą do Sukcesu” -Goszczyn	5 VI	współorganizator
23.	"III Dni Pola" powiatu wyszkowskiego w Kozłowie Starym,	6 VI	współorganizator
24.	"42. Niedziela Sannicka"	6 VI	uczestnik
25.	"XI Mazowieckie Dni Rolnictwa 2010” Poświętne"	12-13 VI	organizator
26.	Jarmark Historyczny „Przez Czerwińsk na Grunwald”	26-27 VI	współorganizator
27.	"Dni gminy Tarczyn"	27 VI	współorganizator
28.	IV Mazowieckie Seminarium i Wystawa Szynszyli w Siedlcach	27 VI	współorganizator
29.	"Lato w Sabniach"	27 VI	współorganizator
30.	Festyn w Zbuczynie	25 VII	współorganizator
31.	Festyn „Zielony Korczew”	31VII-1VIII	współorganizator
32.	XVIII Dni Papryki" Potworów	1VIII	współorganizator
33.	Festyn „Słoneczne Lato” w Mordach	1 VIII	Współudział
34.	Festyn „Sójki Mazowieckiej” w Cegłowie	8 VIII	Współorganizator
35.	Dożynki Województwa Mazowieckiego w Sierpcu	22 VIII	uczestnik
36.	„VII Konkurs Kapel Ludowych i Zespołów Folklorystycznych Mazowsza i Podlasia w Sterdyni	29 VIII	współorganizator
37.	„Owocobranie”Sobienie Jeziory	29 VIII	współorganizator
38.	XII Dzień Kukurydzy i Buraka 2010 w Poświętnem	19 IX	organizator
39.	XII Ogólnopolskie Targi Papryki w Przytyku	05 IX	współorganizator
40.	Festyn „Złota Jesień” w Suchożebrach	05 IX	współudział
41.	„Święta Chleba” w Żabiej Woli	05 IX	współorganizator
42.	Dożynki powiatowe w Grodzisku Maz.	19 IX	współorganizator
43.	Jesienny Jarmark „od pola do stołu” w Poświętnem	3 X	organizator
44.	„VII Święto Kukurydzy”	3 X	współorganizator
45.	„Dni Kukurydzy woj. mazowieckiego i łódzkiego” Skrzelew	5 X	współorganizator

46.	„Jesień na Mazowszu i Podlasiu” w Sokołowie Podlaskim	24 X	współorganizator
47. 73	„Kiermasz Świąteczny” w Cegłowie	12 XII	współorganizator

Ponadto pracownicy MODR brali udział w wielu innych imprezach o zasięgu regionalnym (dożynki, święta ludowe itp.) organizując na nich wystawy związane z rolnictwem i działalnością Ośrodka.

6.3. Działalność na rzecz strony internetowej MODR Warszawa

Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego prowadzi stronę internetową umożliwiającą producentom rolnym szybki dostęp do informacji. W 2010 roku dokonano przebudowy strony w wyniku czego zyskała ona nową i atrakcyjną szatę graficzną, stała się również łatwiejsza w użytkowaniu. Każdego dnia zamieszczane są na niej nowe informacje począwszy od zawiadomień o konkursach, poprzez podawanie terminów nowych szkoleń dla rolników, aż po fachowe i merytoryczne artykuły pisane przez specjalistów z MODR.

Zgodnie z założeniami trwa współpraca pomiędzy MODR a gminami, starostwami oraz firmami produkującymi i prowadzącymi usługi dla rolnictwa w zakresie wzajemnej wymiany linków do swoich stron internetowych.

7. Działania w zakresie realizacji projektów unijnych i krajowych

Tabela nr 9

Wykaz projektów realizowanych i planowanych w 2010 roku

Lp.	Nazwa	Nr programu	Dział /Oddział koordynujący	Wynik
1.	Między Wisłą a Płonką rozwijanie wrażliwości ekologicznej lokalnej społeczności	KL/03029/08/7.3	O/Poświętne	20 uczestników; 2 produkty lokalne
2.	Gospodarstwo agroturystyczne – ależ to proste	KL/06184/09/9.5	O/Ostrołęka	- 2- szkolenia i wyjazd studyjny - 50 osób, - materiały szkoleniowe –zakup komputera
3.	Zasady otrzymywania dopłat bezpośrednich a obowiązek spełnienia przez gospodarstwo zasad wzajemnej zgodności, ze szczególnym uwzględnieniem programów zwalczania chorób zakaźnych	Umowa z FAPA 00007-6900-FA1900008/09w ramach działania 111 „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” objętego PROW na lata 2007-2013,	MODR Warszawa	zrealizowano I i II etap w których zorganizowano 253 szkolenia z udziałem 5024 osób (MODR i MIR) oraz przygotowano materiały szkoleniowe dla wszystkich uczestników
4.	„Rolnik w Systemie Ratownictwa”	POKL.08.01.02-14-018/08.	O/Poświętne	26 szkoleń 624 z udziałem uczestników
5.	Ankiety monitorujące do projektów z Działania Szkolenia w ramach	„Nowoczesny chów bydła mięsnego oraz bydła mlecznego, trzody chlewnej i drobiu” S/10/2006	MODR Warszawa	259 ankiet

6.	Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”	„Spełnianie standardów dziedzinie ochrony środowiska, zwierząt i konsumenta a uzyskanie dopłat bezpośrednich” S/26/2006	MODR Warszawa	1 038 ankiet
7.		„Zasady ekologicznego prowadzenia upraw i chowu zwierząt” S/76/2006	MODR Warszawa	187 ankiet
8.		Wykorzystanie komputera w zarządzaniu gospodarstwem rolnym, w tym podstawy obsługi komputera” S/92/2006	MODR Warszawa	101 ankiet
9.		„Wykorzystanie technik komputerowych do prowadzenia produkcji zwierzęcej w gospodarstwach o różnej skali produkcji” S/108/2006	MODR Warszawa	63 ankiet
10.	Promocja PROW na lata 2007-2013.	Umowa nr BDGzp-2125A-13/10 z MRiRW	MODR	Zorganizowano 25 stoisk informacyjnych z poradami eksperckimi, nt PROW oraz 9 seminariów z udziałem 620 rolników. Wydano broszury informacyjne na temat PROW
11.	Api Czerwińsk na Grunwaldzkim szlaku	Mazowieckiej Jednostki Wdrażania Programów Unijnych w ramach Priorytetu IX Działanie 9.5	O/Poświętne	zatwierdzony do realizacji
12.	Smaki nadbużańskiej kuchni	LGD „Tygiel Doliny Bugu” PROW dz.nr. 4.1/413	O/Siedlce	w trakcie uzgodnień
13.	Dajemy ci szansę – rozwijaj umiejętności	POKL 9.5	O/Bielice	nie zatwierdzony do realizacji
14.	„Wykorzystanie komputera, programów komputerowych i Internetu gwarancją sprawnego zarządzania gospodarstwem rolnym	FAPA w Warszawie w ramach działania”. Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” II EDYCJA	MODR Warszawa	złożono do zatwierdzenia
15.	„Pobudzanie przedsiębiorczości, konkurencyjności i rozwoju regionalnego obszarów wiejskich krajów: Białorusi, Gruzji, Ukrainy oraz Polski.	konkurs <u>Pomoc rozwojowa 2011</u> ogłoszony przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych	O/Poświętne	złożono do zatwierdzenia
16.	<u>małe projekty:</u> 1. V Jesienny Jarmark „od pola do stołu” - stawiamy na tradycję 2. Smaki Północnego Mazowsza –	LGD Przyjazne Mazowsze na dofinansowanie w ramach PROW 2007-2013, oś IV Leader, działanie 413	O/Poświętne	złożono do zatwierdzenia
17.	<u>małe projekty</u> pt. „Edukacja motorem rozwoju agroturystycznego regionu Zapilicza”	Lokalna Grupa Działania Zapilicze	O/Radom	złożono do zatwierdzenia
18.	Agroturystyka i turystyka wiejska –źródłem dochodów dla mieszkańców wsi	PROW dz.nr.4.1/413	O/Siedlce	złożono do zatwierdzenia
19.	<u>małe projekty:</u> „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	Lokalna Grupa Działania Zielone Sioło	O/Ostrołęka	złożono do zatwierdzenia
20.	Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie	POKL Poddziałanie 8.1.2 w ramach projektu „Turystyka szansa dla rolnika”.	MODR Warszawa	złożono do zatwierdzenia

21.	Wsparcie osób pozostających bez zatrudnienia na regionalnym rynku pracy	POKL Poddziałanie 6.1.1 w ramach projektu „Turystyka szansa na zatrudnienie”.	MODR Warszawa	złożono do zatwierdzenia
-----	---	---	---------------	--------------------------

1. **„Rolnik w Systemie Ratownictwa”** W 2010 kontynuowano realizację projektu POKL.08.01.02-14-018/08 realizowano wspólnie z ARMSA. Koordynowano 26 szkoleń dla 624 uczestników w całym MODR. Projekt współfinansowany jest przez Unię Europejską w ramach EFS zakłada zorganizowanie 36 szkoleń na Mazowszu i przeszkolenie około 864 osób, które uzyskają tytuł Ratownika Systemu. Nabędą oni nowe kompetencje i pozwolą stworzyć bazę profesjonalnego wolontariatu przed Euro 2012. W projekcie mogą brać udział rolnicy (i domownicy), członkowie Ochotniczych Straży Pożarnych. Projekt ten stanowi uzupełnienie działalności służb publicznych w zakresie bezpieczeństwa na Mazowszu. Umożliwia ponadto osobom chcącym odejść z rolnictwa znalezienie zatrudnienia w służbach systemu ratownictwa (np. pogotowie, jednostki ratownicze). Partnerzy i wykonawcy w projekcie to Agencja Rozwoju Mazowsza, Wojewódzka Stacja Pogotowia Ratunkowego i Transportu Sanitarnego „Meditrans”, Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Wojewódzki Oddział Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP w Warszawie.
2. W 2010 roku kontynuowano realizację projektu **„Między Wisłą a Płonką - rozwijanie wrażliwości ekologicznej lokalnej społeczności”** (od 1.09.2009 do 30.07.2010r.). W ramach edukacji ekologicznej zorganizowano dla 20 uczestników szkolenia (14 godz.), warsztaty terenowe (50 godz.), w tym warsztaty psychologiczne – (8 godz.), seminaria wyjazdowe (16 godz.) oraz rekolekcje ekologiczne (5 godz.). W projekcie opracowano (receptura i wykonanie) dwa produkty lokalne *Czerwiński miód mniszkowy* i *Czerwiński syrop pokrzywowy*.
3. Kontynuowano realizację projektu **„Gospodarstwo agroturystyczne – ależ to proste”** w ramach którego zorganizowano 2 – (32 godz.) szkolenia w różnych częściach powiatu makowskiego, by mogło wziąć udział 50 rolników z każdej gminy oraz 2-dniowy wyjazd studyjny do 6 gospodarstw agroturystycznych w woj. mazowieckim. Na zakończenie projektu odbyła w siedzibie starostwa w Makowie Mazowieckim konferencja podsumowująca z udziałem władz powiatowych.
4. **Promocja PROW 2007 -2013**
Program realizowany na zlecenie MRiRW. W ramach projektu zorganizowane były szkolenia i punkty informacyjne na imprezach masowych oraz wydano broszury informacyjne na temat poszczególnych działań PROW 2007-2013.

- Szkolenia 1 dniowe: pt. „Możliwości korzystania z pomocy finansowej w ramach PROW na lata 2007 -2013 na terenie województwa mazowieckiego” – zorganizowano 7 szkoleń, w których wzięło udział 420 osób,
- Szkolenie 2 dniowe: pt. „Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 szansą dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich z województwa mazowieckiego” – zorganizowano 1 szkolenie z udziałem 100 osób,
- Szkolenie 1 dniowe „Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 szansą dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich z województwa mazowieckiego” planowane dla 100 osób podczas „Międzynarodowych Dni z Doradztwem Rolniczym” w Siedlcach ,
- Punkty informacyjne pt. „Promocja PROW 2007 -2013 zorganizowano na 25 imprezach masowych we wszystkich Oddziałach MODR Warszawa.
- Opracowanie i wydrukowanie broszur informacyjnych dotyczących działań PROW 2007-2013 w łącznym nakładzie 21 tys. egzemplarzy (tematy broszur „Modernizacja gospodarstw rolnych” „Ułatwianie startu młodym rolnikom” „Korzystanie z usług doradczych przez rolników obszarów posiadaczy lasów” „Programy rolnośrodowiskowe” „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”)

8. Działalność w zakresie edukacji i informacji

8.1. Doskonalenie zawodowe kadry doradczej MODR

W 2010 roku zorganizowano 341 szkoleń dla doradców, w których uczestniczyło 4071 osób. Ponadto doradcy wzięli udział w 131 szkoleniach organizowanych przez inne instytucje takie jak: CDR Brwinów, ARiMR, LGD, MRiRW, Urząd Marszałkowski FAPA,. Szczegółową tematykę szkoleń przedstawiają poniższe tabele.

Tematyka szkoleń organizowanych przez inne instytucje:

- Ogólne zasady przyznawania płatności w ramach systemów wsparcia bezpośredniego w kampanii 2010
- Metodyka wsparcia dla beneficjentów działania 413 PROW 2007-2013 oś IV w zakresie operacji małe projekty
- PROW 2007-2013
- Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich
- Nowości w technologii produkcji rolniczej (produkcja roślinna, zwierzęca, ogrodnicza integrowana itp.)
- Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich
- Rolnictwo ekologiczne i Program Rolnośrodowiskowy
- Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin
- Technologia upraw na cele energetyczne
- Turystyka wiejska i Agroturystyka – budowa marki , sieci gospodarstw
- ABC organizacji i finansowania grup producentów
- Produkt tradycyjny i regionalny szansą promocji regionu
- Społeczno-ekonomiczne zróżnicowanie obszarów wiejskich a perspektywy rozwoju wsi
- Metodyka Doradztwa Rolniczego, wykorzystanie nowoczesnego oprogramowania w pracy doradcy

Tematyka szkoleń organizowanych przez MODR

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013
- Cross compliance – zasady wzajemnej zgodności w gospodarstwie rolnym
- Nowe technologie w uprawach rolniczych (wszystkie rodzaje produkcji)
- Możliwości dofinansowania gospodarstw rolnych z funduszy unijnych i krajowych
- Wykorzystanie programów komputerowych w zarządzaniu produkcją zwierzęcą w gospodarstwie rolnym
- Turystyka i agroturystyka szansą zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich

- System rolnictwa ekologicznego
- Rachunkowość rolna FADN,

8.2. Kształcenie i doskonalenie zawodowe producentów rolnych

W ramach działań realizowanych na zlecenie oraz we współpracy z innymi jednostkami w 2010 roku pracownicy MODR Warszawa zorganizowali 232 szkolenia dla 6965 osób. Były to zarówno szkolenia zlecone przez rolników (np. kursy agroturystyczne, szkolenia z zakresu stosowania środków ochrony roślin i in.), a także realizowane na zlecenie MRiRW, samorządów, CDR oraz firm prywatnych z otoczenia rolnictwa (np. POLSUS). Tematyka tych szkoleń dotyczyła zagadnień technologii produkcji, a także rozwoju obszarów wiejskich.

Działalność szkoleniowa MODR

Szkolenia

Najczęstszymi zagadnieniami poruszonymi na szkoleniach była tematyka spełniania unijnych standardów cross compliance w połączeniu z płatnościami bezpośrednimi oraz programami rolnośrodowiskowymi. Wsparcie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w ramach PROW 2007-2013. Dużym zainteresowaniem cieszyły się także szkolenia o tematyce technologicznej oraz dotyczące nowości wprowadzanych na rynek jak np. mikroorganizmy, jak również szkolenia z zakresu stosowania środków ochrony roślin przy użyciu opryskiwaczy realizujące wymagania ustawy o ochronie roślin oraz szkolenia z cross compliance. Rolnicy, a szczególnie sadownicy zainteresowani byli spotkaniami sadowniczymi podejmujące problematykę opłacalności i zbytu produkcji oraz założenia Integrowanej Produkcji.

Pokazy.

Najczęstszymi zagadnieniami poruszonymi na pokazach była tematyka związana z technologią produkcji (np. kompleksowe przygotowanie gleby do siewu, rozpoznawanie niedoboru makro i mikrośladników w sadach itp.) mającą na celu przekazanie praktycznych umiejętności wykorzystanych na co dzień w gospodarstwie rolnym. Drugą grupą zagadnień omawianą w ramach pokazów były zagadnienia z zakresu gospodarstwa wiejskiego i agroturystyki (np. tradycje kulinarne, właściwe prowadzenie gospodarstwa agroturystycznego)

Szkolenia wyjazdowe.

Najczęstsza problematyka poruszana w ramach tego typu szkoleń to: wprowadzanie nowoczesnych technologii produkcji roślinnej, ogrodniczej i zwierzęcej z nowymi odmianami roślin uprawnych, a także rozwój agroturystyki i zachowania dziedzictwa kulturowego

kulinarnego wsi. Były one organizowane m.in. do Zakładu Hodowli Roślin IUNG Puławy, na Dni Pola Poświętne 2010 r., VII Regionalną Wystawą Zwierząt Hodowlanych w Sierpcu i w Szepietowie, Międzynarodowe Targi Techniki Rolniczej AGRO-TECH – Kielce; Mazowieckie Dni Rolnictwa Poświętne; AGRO SHOW w Bednarach, Niedzielę Palmową w Łysych.

Tematyka realizowanych konkursów w 2010 roku:

- kontynuacja konkursu „AGROLIGA 2010”
- „Bezpieczne gospodarstwo rolne” - realizowane z Kasą Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego na zlecenie MRiRW,
- „Najlepsze gospodarstwo ekologiczne i Najlepsze gospodarstwo agroturystyczne ”
- „Najlepszy producent trzody chlewnej” oraz „Najlepszy producent i hodowca bydła mlecznego i mięsnego”
- Podjęto współpracę z Wielkopolskim Wydawnictwem Rolniczym Sp.z o.o. w zakresie organizacji konkursu na Najlepszego Hodowcę i Fermę Bydła Mlecznego i Mięsnego.- „Najlepszy produkt roku 2009”
- Nasze kulinarne dziedzictwo

oraz inne:- „Piękna, funkcjonalna i bezpieczna zagroda”, Estetyczna zagroda”, „Moja zagroda wizytówką wsi”, „Moja miejscowość w starej fotografii” „Potrawy regionalne”, - Najlepsza potrawa z kasz”, „Tradycyjne Wypieki Wielkanocne”, „Dekoracje Bożonarodzeniowe”, Najładniejsza Pasieka Pszczelarska, Najładniejsza plantacja papryki.

Ponadto zorganizowano Olimpiady Wiedzy o Wiejskim Gospodarstwie domowym, Przedsiębiorczości i Ekologii (na szczeblu gminnym i powiatowym) oraz Olimpiady Młodych Producentów Rolnych.

W 2010 r wykonano 219 kursów w tym:

- 207 z zakresu stosowanie środków ochrony roślin przy użyciu opryskiwacza.
- 3 z zakresu obrotu i konfekcjonowania środków ochrony roślin
- 1 z zakresu integrowanej produkcji ogórków i pomidorów pod osłonami,
- 5 operatorów kombajnów zbożowych, sieczkarni samojezdnych, pras zbierających
- 3 Agroturystyka jako dodatkowe źródło dochodu w gospodarstwie rolnym.

Pracownicy MODR byli współorganizatorem imprez o zasięgu gminnym, powiatowym i wojewódzkim. W punktach wystawienniczych na imprezach można było zapoznać się z działalnością MODR-u jak również uzyskać informację na temat pozyskania środków finansowych z funduszy UE. Najczęściej zadawane pytania dotyczyły dopłat w ramach

programów rolnośrodowiskowych, możliwości zaliczkowania działania modernizacja gospodarstw rolnych i innych działań, dotacje na rozwój agroturystyki i rozwój przedsiębiorstw. Na imprezach organizowane były także punkty informacyjne, obsługiwane przez ekspertów nt.: „Promocja PROW 2007-2013” na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Ponadto pracownicy Ośrodka w ramach imprez organizowali także: wystawy: płodów rolnych, rękodzieła tradycyjnego, wydawnictw, tradycji kulinarnych i inne.

Zestawienie ilościowe form szkoleniowych wykonanych w 2010 roku

Forma szkoleniowa	Ilość		
	Plan	Wykonanie	Osób
Szkolenia z zakresu Ekonomiki w tym:	175	176	2404
Rachunkowość rolna	25	23	275
Przedsiębiorczość	14	12	131
Inne z tego zakresu	136	141	1998
Szkolenia z zakresu TPR w tym:	258	257	5123
Produkcja roślinna	140	135	2435
Produkcja zwierzęca	62	62	1479
Produkcja ogrodnicza	36	38	807
Inne z tego zakresu	20	22	402
Szkolenia z zakresu GWiA w tym:	176	174	2828
Agroturystyka	61	56	801
Produkt regionalny i tradycyjny	36	35	606
Inne z zakresu GWiA	79	83	1421
Szkolenia z zakresu Ekologii w tym:	231	224	3522
Ekologia i ochrona środowiska	73	66	1272
Programy rolnośrodowiskowe	158	158	2250
Szkolenia z zakresu ROW w tym:	19	25	435
Standardy jakościowe żywności	4	7	120
Inne z tego zakresu np. zrównoważony rozwój	15	18	315
PROW 2007-2013*	442	467	7196
Cross Compliance	404	396	5894
Inne szkolenia	9	7	126
Razem szkolenia	1714	1726	27 528
Pokazy	386	375	3495
Produkcja roślinna	103	96	879
Produkcja zwierzęca	122	117	835
Produkcja ogrodnicza	24	24	201
GWiA	96	101	1247
Ekologia i Ochrona Środowiska	21	20	202
Inne	20	17	131
Szkolenia wyjazdowe	290	261	5006
Kursy	225	219	6295
w tym kursy chemizacyjne	221	210	6054
Konkursy	82	76	1191
Olimpiady	50	48	1341
Imprezy** , (kiermasze wystawy)	122	159	
Razem wszystkie działania	2869	2864	44856

* bez programów rolnośrodowiskowych ; ** bez imprez GWiA

Zestawienie form pracy doradczej zrealizowanych w 2010 roku

Forma pracy doradczej	Razem		
	Plan	Wykonanie	Osób
Szkolenia stacjonarne	1714	1726	2404
Pokazy	386	375	3495
Szkolenia wyjazdowe	290	261	5006
Kursy	225	219	6295
Konkursy	82	76	1191
Olimpiady	50	48	1341
Imprezy (kiermasze wystawy)	124	159	-
Demonstracje (wszystkie)	525	526	-
Grupy producentów	105	104	-
Gospodarstwa agroturystyczne	337	347	-
Gospodarstwa ekologiczne	940	1230	-

Tabela nr 12

Zestawienie ilościowe wykonanych porad w 2010 roku

ZAKRES TEMATYCZNY PORAD	Ilość porad	ZAKRES TEMATYCZNY PORAD	Ilość porad
Płatności obszarowe	32500	Agroturystyka	4790
Ułatwianie startu młodym rolnikom	14441	Promocja pozytywnego wizerunku wsi i gospodarstwa	794
Renty strukturalne	13956	Produkcja zdrowej żywności	1645
Gospodarstwa niskotowarowe	2667	Profilaktyka zdrowotna na wsi	1007
Modernizacja gospodarstw rolnych	22326	Kultywowanie tradycji, zachowanie dziedzictwa kulturowego	1584
Systemy jakości żywności -produkt regionalny i tradycyjny	1277	Racjonalne zagospodarowanie zagrody wiejskiej	1749
Systemy jakości żywności -produkcja ekologiczna	1824	Wdrażania zasad GMP, GHP i HACCP	413
Systemy jakości żywności -produkcja integrowana IP	831	KDPR	3173
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	186	Grupy producentów rolnych	1734
Poprawa i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	251	Technologia produkcji roślinnej	17724
Działania informacyjne i promocyjne	6362	Technologia produkcji ogrodniczej	7159
Tereny ONW	12608	Technologia produkcja zwierzęcej	8655
Program rolnośrodowiskowy 2004-2006	4310	Mechanizacja rolnictwa i budownictwa inwentarskiego	2353
Program rolnośrodowiskowy 2007-2013	17902	Zakup środków produkcji oraz materiału szkółkarskiego	3639
Zalesianie gruntów	3888	Cross-compliance	19253
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej	290	Ubezpieczenia w rolnictwie	6265
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	10059	Kredytowanie	8658
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	5961	Podatki w rolnictwie	2675
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	303	Doradztwo ekonomiczno-produkcyjne (opłacalność, kalkulacje, ceny)	6540
Odnowa i rozwój wsi	622	Rolnictwo ekologiczne	4922
Leader	1100	Sieć Natura 2000,	1329
Informacja o MODR /np. dla studentów/	1496	Ograniczania zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego	876
Informacja o uczestnictwie w szkoleniach, pokazach, itp	23196	Energetyka odnawialna	2425
KRUS	3125	Realizacji Programów działań dla terenów OSN (O/Siedlce i O/Poświętne)	464
Kwalifikacje rolnicze	4167	Ochrona środowiska	4642
RAZEM PORADY		300116	

9. Inna Działalność

9.1 Współpraca z innymi jednostkami organizacyjnymi i samorządami

Prowadzono współpracę z takimi instytucjami rządowymi jak: *Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi*, *Ministerstwo Środowiska*, w zakresie opracowywania projektów, organizacji szkoleń, konkursu Hit Targowy, sporządzenie cotygodniowych zestawień cen targowiskowych produktów rolnych, *Urząd Marszałka Województwa Mazowieckiego w Warszawie* w zakresie realizacji Mazowieckiej Sieci Społeczeństwa Informacyjnego „M@zowszanie”, oraz w zakresie organizowania konkursów i imprez ; *Centrum Doradztwa w Brwinowie* w zakresie organizacji i uczestniczenia w szkoleniach, badania rynku nawozów mineralnych, *Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa* - w zakresie preferencyjnych kredytów dla gospodarstw rolnych oraz płatności dla rolników z programu PROW 2007-2013, i udziału w organizowanych szkoleniach dla doradców, *Mazowiecka Izba Rolnicza i Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*, *Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa* w zakresie organizacji szkoleń, konkursów; *Agencja Nieruchomości Rolnych* , *Agencja Rynku Rolnego*, w zakresie informacji dotyczącej charakterystyki gmin, pod kątem obrotu gruntami rolnymi, oceny sytuacji na rynku zbóż; *Mazowiecką Jednostką Wdrażania Programów Unijnych* w zakresie realizacji projektów oraz zorganizowano szkolenie dla doradców z zakresu funduszy strukturalnych na rzecz rozwoju regionalnego i przedsiębiorczości na lata 2007-2013 .

Ponadto współpracowano z jednostkami samorządu terytorialnego oraz Powiatowymi Lekarzami Weterynarii w zakresie prowadzenia kampanii informacyjnych dla rolników, organizacji szkoleń itp.

W 2010 roku pracownicy Ośrodka współpracowali również z przedstawicielami stowarzyszeń i fundacji. W ramach tego organizowano konkursy, prowadzono szkolenia i promocję na imprezach MODR. Były to m.in. *Stowarzyszenie Gospodarstw Agroturystycznych*, *Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna* oraz *Polska Federacja Turystyki Wiejskiej*, *Polskie Towarzystwo Biomasy POLBIOM* , *Fundacja Teraz Mazowsze*, *Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa*, *Mazowiecki Zespół Porejestrowego Doświadczalnictwa Odmianowego* w zakresie opiniotwórczym i doradczym wprowadzanych nowych odmian, *Mazowieckim Centrum Kultury i Sztuki*, *Krajowy Związek Młodzieży Wiejskiej*.

9.2. Współpraca z Instytutami

Prowadzono współpracę z: *Instytutem Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa PIB w Puławach*, *Instytutem Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego w Warszawie*, *Instytutem Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Radzikowie ONB Jadwisin*, *Instytutem*

Warzywnictwa, Sadownictwa i Kwiaciarstwa, Instytutem Ekonomiki Rolnictwa, Instytutem Genetyki i Hodowli Zwierząt Polskiej Akademii Nauk, Mazowieckim Związkiem Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej, Siedleckim Oddziałem Polskiego Związku Gołębi Rasowych, Drobiu Ozdobnego i Królików, Mazowieckim Centrum Hodowli i Rozrodu Zwierząt Zakład w Żelkowie, Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka, Mazowieckim Związkiem Hodowców Bydła i Producentów Mleka, Wojewódzkim Związkiem Hodowców Koni w zakresie prowadzenia, wdrożeń nowych technologii uprawy oraz organizacji imprez,

9.3. Współpraca ze szkołami i uczelniami

W 2010 roku prowadzono współpracę z rolniczymi szkołami ponadgimnazjalnymi oraz wyższymi uczelniami w zakresie zajęć praktycznych, praktyk zawodowych i praktyk studenckich udostępniania materiałów do prac dyplomowych, pomocy merytorycznej w opracowywaniu prac jak również w zakresie przyjmowania grup wycieczkowych. Były to m.in. *Zespół Szkół im. Królowej Jadwigi w Czerwińsku w zakresie partnerstwa w realizacji projektu „Między Wisłą a Płonką”, Uniwersytet Warszawski, SGGW Warszawa, Szkoła Główna Handlowa, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.*

9.4. Współpraca z firmami

Kontynuowana była współpraca z firmami: chemicznymi, nasiennymi, nawozowymi i przetwórczymi, w zakresie wymiany informacji na temat nowości w środkach ochrony roślin i w odmianach oraz udziału w szkoleniach i imprezach. Były to: BAYER, ARTPROM, AGR-NAS, KWS, PIONEER, LIMAGRAIN, KONEXIM, Binder w Tarcynie, Agrocentrum w Prażmowie, Inter Trade w Konstancinie Jeziornej, ZZO w Warce, Agrosimex w Golianach czy grupą produkcyjną „Rajpol” oraz z firmą MOSSO i firmą NOWDROB, „Plantico”, SEMENCES, SMOLICE, CENTRALA NASIENNA, KWS, MIFARM”, MLEKS, Rozbrat, EM WORLD Polska, Vattenfall Heat Poland S.A., Gizex, Termapol, Biogaz Zeneris, Polmot-Warfama.

9.5. Goście zagraniczni

W 2010 roku zorganizowano i obsłużono 19 wizyt gości zagranicznych. Byli to rolnicy, przedstawiciele ambasad nauki i mediów z krajów Unii Europejskiej, Serbii, USA. Zwiedzali oni gospodarstwa współpracujące z Ośrodkiem a także Pole Demonstracyjne w Oddziale Poświętne w Płońsku. W ramach wizyt przedstawiano sposoby prowadzenia

gospodarstw rolnych w Polsce, a także zagadnienia związane z wykorzystaniem przez Polskę funduszy unijnych

9.6. Współpraca ze środkami masowego przekazu

Telewizja:

W 2010 roku współpracowano z : TVP AGROBIZNES, TVP 1, Redakcja Rolna, TVP INFO, TVP – Rolniczy Serwis Informacyjny, Telewizja Kablowa w Kozienicach . W ramach tej działalności przesłano 51 informacji o cenach zbóż na targowiskach, oraz udzielono wywiadu na temat dopłat bezpośrednich i programów rolnośrodowiskowych, emitowano audycje min nt. gospodarstw agroturystycznych i technologii produkcji.

Radio

W 2010 roku przekazywano informacje dotyczące organizowanych przez MODR szkoleń i imprez oraz udzielano wywiadów na temat pomocy dla rolników ze środków PROW 2007-2013; oraz informacji między innymi nt: dokarmiania dolistnego na rozpoczęciu wegetacji roślin rolniczych i ogrodniczych, różnych metod zabezpieczania drzew owocowych przed wiosennymi przymrozkami, ciągłych opadów w czasie kwitnienia drzew i krzewów owocowych i jej wpływ na przebieg wegetacji w ogrodnictwie, usług doradczych, prognozy zbiorów kukurydzy i jak zachowują się ceny ziarna kukurydzy po zbiorach i porad dotyczących technologii produkcji oraz audycje promujące: seminaria i imprezy MODR

Prasa:

W prasie krajowej i lokalnej zamieszczano artykuły dotyczące działalności MODR, informacje o organizowanych dla rolników szkoleniach, kursach, konferencjach i imprezach o uruchamianych naborach wniosków z PROW 2007-2013, możliwościach pozyskania dofinansowania ze środków UE a także porady technologiczne i artykuły zakresu korzystania z programów unijnych dostępnych dla rolników oraz informacje na temat bieżącej sytuacji w rolnictwie. Były to: *Życie Siedleckie*, *Nowe Echo Podlasia*, *Tygodnik Siedlecki*, „*Prosto z gminy*” i inne.